

Центральноукраїнський національний технічний університет

(повне найменування закладу вищої освіти)

Центр заочної та дистанційної освіти

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

Кафедра «Економіка, менеджмент та комерційна діяльність»

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

Допущена до захисту:

В.о. завідувач кафедри економіки,
менеджменту та комерційної
діяльності

д.е.н., професор

_____ Оксана СТОРОЖУК

«__» _____ 2022 р.

(протокол засідання кафедри ЕМ та КД

№__ від «__» _____ 2022 р.)

Кваліфікаційна робота

за другим (магістерським) рівнем вищої освіти

на тему: **«Управління банківськими ризиками в умовах економічної нестабільності»**

Виконала: здобувач вищої освіти II курсу,
групи МЕ-21МЗ спеціальності 073

«Менеджмент»

ОПП «Менеджмент бізнес-організацій»

Сокурено Дар'я Володимирівна

(прізвище, ініціали, підпис)

Керівник к.е.н., доц. Шалімов В.В.

(прізвище, ініціали, підпис)

Рецензент Шалімова Н.С. д.е.н., професор

(прізвище, ініціали, посада)

Рецензент Калимниченко Р.В., заст. директора
АТ КБ «ПриватБанк»

(прізвище, ініціали, посада)

м. Кропивницький – 2022 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ	8
1.1. Основні підходи до трактування поняття банківських ризиків та їх класифікація	8
1.2. Методи оцінки і протидії банківським ризикам	24
1.3. Зарубіжний досвід управління банківськими ризиками	29
РОЗДІЛ 2. ФІНАНСОВИЙ СТАН АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	35
2.1. Стан вітчизняної банківської системи з точки зору управління ризиками	35
2.2. АТ КБ «ПриватБанк» в банківській системі України	45
2.3. Комплексна оцінка ефективності управління ризиком АТ КБ «ПриватБанк»	50
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ	67
3.1. Методи вдосконалення управління банківськими ризиками та підвищення ефективності кредитного портфеля	67
3.2. Оцінка економічної ефективності запропонованих заходів	74
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84
ДОДАТКИ	89

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що ризики в банківської діяльності є ймовірністю втрати ліквідності, грошових збитків у зв'язку із зовнішніми та внутрішніми факторами.

Ризик є частиною банківської справи, проте всі банки докладають зусиль для зниження можливості фінансових втрат. Прагнення банків знайти граничний дохід обмежується ймовірністю фінансових збитків.

У діяльності кожної банківської установи важливу роль відіграє ефективне управління банківськими ризиками. У цьому аспекті велике значення має вибір найбільш підходящої стратегії. Основною метою такого управління банківськими ризиками є мінімізація чи обмеження виникнення можливості фінансових втрат. З цією метою регулярно проводиться низка спеціальних заходів.

Велика увага приділяється питанням управління активів та пасивів, контролю встановлених нормативів та лімітів, а також звітності. Крім того, неабияке значення має моніторингови, аналітичні та аудиторські напрями діяльності будь-якої банківської установи.

У своїй діяльності банківським установам доводиться враховувати різноманітні аспекти. Зокрема, велике значення має характер ризиків.

Розрізняють зовнішні та внутрішні причини їх виникнення. У категорію перших входять ті ризики, які пов'язані безпосередньо з діяльністю банку. Це збитки, які виникли внаслідок якихось серйозних подій (війна, націоналізація, запровадження різних заборон, загострення поточної ситуації у якійсь окремо взятій країні). Що стосується внутрішніх ризиків, то вони є збитками, що виникають внаслідок неправильно здійснюваної (основної чи допоміжної) діяльності банківської установи

Сутність банківських ризиків – це ймовірність неповернення виданих у кредит коштів. Класифікація Базельського комітету виділяє кредитний,

ринковий, операційний, державний, стратегічний, ліквідний, репутаційний ризики, здатні викликати порушення балансу активів та пасивів.

Банківські ризики поділяються на індивідуальні, мікро та макро рівні залежно від шляхів виникнення. Ризики проявляються виникненням потреби у додаткових витратах, що призводять до збитків та ліквідації. Ймовірність збитків існує у кожній фінансовій операції, банківська діяльність знижує ймовірність подій, які впливають на невиконання зобов'язань кредиторами та дебіторами.

Аналіз ризиків дозволяє розрахувати можливість втрат за портфелями кредиту, розміри обов'язкового банківського резерву, класифікувати заборгованості дебіторів за рівнем ризику. У ході аналізу виявляють критичний рівень ризику, ґрунтуючись на якому можна уникнути банкрутства та ліквідації.

Фінансово-господарська діяльність будь-якого комерційного банку схильна до впливу зовнішнього середовища. У світовій економіці, що активно розвивається у міру зростання продуктивності праці, прискорення процесів модернізації обладнання, удосконалення технологій, розвитку процесів інтеграції та глобалізації, відбувається загострення цілого ряду проблем, з якими у процесі своєї господарської діяльності доводиться стикатися банківським установам. У зв'язку із збільшенням кількості гравців, які впливають на світову економічну динаміку, одним з основних характерних факторів сучасної світової економіки є зростання невизначеності процесів світового розвитку. Саме тому стає очевидним той факт, що для забезпечення ефективного функціонування банківських установ необхідно створення, використання та інтеграція у структуру управління банком механізмів ефективного захисту від негативного впливу невизначеностей, що виникають у ході провадження господарської діяльності. Все це у сукупності актуалізує обрану тему кваліфікаційної роботи.

Проблемні аспекти щодо управління банківськими ризиками були у центрі уваги таких відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: К. Ерроу, Р. Марковіц, , Дж. Акерлоф, Ф. Найт, У. Шарп, як: З. Боді, Р. Мертон, Н. Асамбаєв, І. Бланк, Т. Васильєва, В. Вітлінський, О. Вовчак, М. Грачов, О. Дзюблюк, С. Ілляшенко, , С. Бабаськін, О. Лаврушина, І. Сало тощо.

Мета дослідження полягає у дослідженні існуючих проблем управління банківськими ризиками та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення управління банківськими ризиками. У роботі були поставлені і вирішені наступні завдання:

- дослідити сутність поняття банківського ризику та його класифікацію;
- дослідити існуючі методи оцінки та протидії банківським ризикам;
- охарактеризувати зарубіжний досвід управління банківськими ризиками;
- оцінити рівень фінансового стану АТ КБ «ПриватБанк»;
- розробити напрями вдосконалення управління банківськими ризиками.

Об'єктом дослідження виступає банківська система як середовище розвитку та прояви банківських ризиків для АТ КБ «ПриватБанк». Предметом дослідження є процес управління банківськими ризиками АТ КБ «ПриватБанк».

Методологічною основою дослідження у кваліфікаційній роботі послужили положення комплексного та системного підходу у вирішенні поставлених завдань. Найважливішим аспектом дослідження послужили такі загальнонаукові методи, як: угруповання, порівняння, аналіз, а також статистичні методи обробки інформації.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає у розвитку теоретико-методичної бази управління банківськими ризиками. Найбільш суттєві наукові результати, містять наукову новизну дослідження, укладаються в розробці наступних напрямів:

1. Обґрунтовано економічну сутність банківських ризиків з точки зору комплексного підходу по відношенню до поняття банківської системи та принципів її формування.

2. Запропоновано авторське визначення банківського ризику, виявлено його природу та подвійний прояв ризиків.

3. Систематизовано фактори, що впливають на виникнення ризиків, на макро- та мікрорівнях, охарактеризовано ступінь їх впливу на результати фінансової діяльності банківської установи.

4. Розроблено та представлено систему комплексного стрес-тестування.

Практична значимість кваліфікаційної роботи полягає у можливості використання результатів дослідження в практичній діяльності АТ КБ «ПриватБанк».

За результатами виконання роботи підготовлено і здано до друку тези доповіді на тему: «Управління банківськими ризиками в умовах економічної нестабільності», які були представлені на V Ювілейній Міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України»).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ

1.1. Основні підходи до трактування поняття банківських ризиків та їх класифікація

Банківські ризики належать до системи економічних ризиків, а тому є складними вже за своєю природою. Перебуваючи в системі, вони відчують на собі вплив інших економічних ризиків, будучи одночасно специфічними, самостійними ризиками.

Існує низка закономірностей у тлумаченні поняття «банківський ризик»:

- по-перше, практично усі фахівці пов'язують (або протиставляють) ризик і невизначеність, причому частина дослідників ототожнює ризик з невизначеністю, інші вказують на неї як на необхідну умову існування ризику, треті ж вважають, що ризик - ситуація, відмінна від невизначеності;

- по-друге, ризик пов'язаний з суб'єктивним ставленням до майбутніх результатів. Це проявляється в першу чергу в наявності у суб'єкта певних очікувань, що виникають під час аналізу можливих альтернатив майбутніх результатів ситуації.

- по-третє, щодо ризику практично всі дослідники роблять акцент на негативні наслідки в майбутньому, що відображається у вживанні термінів «небезпека», "загроза" виникнення несприятливого результату (втрат) в майбутньому [11, с. 148].

Аналізуючи наукову літературу, відмічаємо, що існують різні підходи до поняття «банківський ризик». Наприклад, Є.В. Йода пропонує наступне трактування даному визначенню: «банківський ризик - ймовірність того, що станеться подія, яка несприятливо позначиться на прибутку чи капіталі банку» [31, с. 45].

Є.І. Кузнєцова вважає, що «банківський ризик - це небезпека втрат, що впливають із специфіки банківських операцій, що здійснюються кредитними установами, яка виражається невизначеністю та ймовірністю втрати прибутку і виникнення збитків внаслідок погіршення економічної ситуації в країні, неплатежів за виданими кредитами, зміни котирувань цінних паперів, динаміки відсоткових ставок, скорочення ресурсної бази, здійснення виплат за позабалансовим операціям» [35, с. 409].

В.Д. Фетісов пропонує наступне визначення банківського ризику «банківський ризик – це ймовірність, а точніше загроза втрати банком частини своїх ресурсів, виникнення збитків, недоотримання доходів або вчинення додаткових витрат внаслідок здійснення фінансових операцій у порівнянні з запланованим варіантом» [34, с. 154].

Є.А. Буглак вважає, що «банківський ризик - це ситуативна характеристика діяльності банку, яка відображає невизначеність її результату і характеризує ймовірність негативного відхилення насправді від очікуваного» [6, с. 147-151].

Д.Р. Пєскова вважає, що «банківський ризик - це небезпека втрат, що впливають із специфіки банківських операцій, що здійснюються кредитними установами в умовах капіталізму» [23, с. 82-86].

З точки зору В.А. Галанова «банківський ризик - це можливість втрати ліквідності, а також фінансових втрат (збитків), пов'язаних з невизначеністю прогнозу внутрішніх і зовнішніх факторів, що негативно впливають на діяльність банку» [5, с. 59].

С.П. Марамигін пропонує наступне визначення банківського ризику: «банківські ризики - це ризики, які виникають у кредитній організації, фінансові втрати (збитки) в результаті невиконання позичальниками і контрагентами (юридичними і фізичними особами) зобов'язань перед кредитною організацією» [16, с. 34-39].

Англійські вчені у своїй праці наводять інше, детальніше визначення поняття "банківський ризик". Вони стверджують, що «банківський ризик -

специфічна характеристика процесу реалізації банківського товару - передача на якийсь час, на строк права володіння та використання частини позичкового фонду та інфраструктурних послуг, необхідних для ефективного використання цієї частини» [28, с. 43]. Нескладно помітити, що це визначення є найбільш точним, проте воно не враховує ймовірність незапланованого збільшення витрат при здійсненні певних банківських операцій.

Далі, пропонуємо згрупувати деякі підходи до трактування поняття банківського ризику у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Класифікація підходів до поняття банківського ризику

Автор	Визначення
Л. Бондаренко [10]	Ймовірність прийняття раціонального або нераціонального управлінського рішення, в рамках якого можна зробити достовірну кількісну та/або якісну оцінку впливу фактора і, таким чином, отримати один із трьох економічних результатів: позитивний (прибутковий), нульовий або негативний (збиток).
М. Гаретовский [7]	Ризик збитків, що виникає внаслідок конкретних обставин банківської діяльності, яку здійснює кредитна установа
В. Гамза [14]	Можлива (потенційна чи реальна) загроза деяким інтересам банку
Ю. Мішальченко, І. Кроллі [21]	Ймовірність того, що банк втратить частину своїх коштів, не отримає запланованих доходів або понесе додаткові витрати в результаті запланованих фінансових операцій
Г. Панова [23]	Небезпека або можливість втрат банку при настанні певних небажаних подій
В. Подчесова [25]	Відображають невизначеність, пов'язану з проявом конкурентної боротьби як між банками, так й між іншими учасниками ринку, що відбивається на сталості руху фінансових потоків та зміні обсягів фінансових ресурсів банку
С. Козьменко [18]	Вартісне вираження імовірності події, що спричиняє фінансові втрати
Л. Примостка [26]	Ймовірність недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх чи внутрішніх чинників
В. Севрук [30]	Невизначеність результату банківської діяльності та можливі несприятливі наслідки у випадку невдачі
М. Фастовець [34]	Ймовірність отримання доходів, менших від очікуваних, зниження вартості активів
К. В. Уваров [33]	Можливість того, що певні події, очікувані чи неочікувані, можуть спричинити негативний вплив на рівень капіталу або доходів банку

Джерело: узагальнено автором

Виходячи з вищезазначених визначень, вважаємо за доцільне, сформулювати власне авторське визначення: «банківський ризик - невизначеність щодо майбутніх грошових потоків, можливість втрат або недоотримання доходів у порівнянні із планованими або ймовірність виникнення непередбачених витрат при здійсненні певних банківських операцій, представлена у вартісному виразі».

Ризик переважно детермінується як небезпека, ймовірна небезпека, можливість, подія, діяльність, рівень невизначеності, ситуативна характеристика, небезпека. Різноманітність думок про сутність ризику пояснюється багатоаспектністю даного явища, що визначає актуальність подальшого дослідження природи і сутності ризику.

Одним із головних елементів у створенні системи управління є класифікація ризиків

У науці та практиці застосовуються безліч різних класифікацій банківських ризиків.

І.Д. Сискетов вважає, що за величиною втрат вкладених банком коштів, банківські ризики поділяються на три види: повний, помірний та низький [29, с. 208-210].

У залежності від сфери дії Є.Б. Стародубцева усе банківські ризики поділяє на дві великі групи: зовнішні та внутрішні [17, с. 403]. Їх детальна класифікація на підгрупи подана у табл. 1.2.

Зовнішні ризики - це ризики не пов'язані діяльністю банку або конкретного клієнта, політичні, економічні та інші. Це втрати, які виникають в результаті розпочатої війни, революції, націоналізації, заборони на платежі за кордон, консолідації боргів, ембарго, скасування імпортової ліцензії, загострення економічного кризи в країні, стихійних лиха [17, с. 404].

Внутрішні ризики - це ризики, що виникають у результаті діяльності самих банків і залежні від проведених ними операцій. Відповідно внутрішні банківські ризики діляться на втрати за основою та допоміжною діяльністю банку [17, с. 404].

У склад ризиків за основною діяльністю входять такі види ризиків як: кредитний ризик; валютний ризик; відсотковий ризик; ринковий ризик тощо.

Кредитний ризик є невід'ємною рисою кредитних відносин, здійснюваних в умовах невизначеності та ризику.

Одні з перших згадок про існування ймовірності неповернення позичених коштів та їх юридичного визначення вважається кодекс Хаммурапі (1750-ті рр. до нашої ери). Вже тоді дефолт по позику вважався злочином і вимагав відповідного покарання, ідентичного покаранню за крадіжку та шахрайство. Спочатку кредитні відносини будувалися на міжособистісних домовленостях кредитора та позичальника. І суттєву роль в даних відносинах зіграли довіра та репутація [32, с. 196].

Аж до другої половини XIX століття у методах оцінки кредитного ризику превалював так званий якісний підхід: кредитний аналіз був побудований на наявності персональної інформації про кожного позичальника та умови місцевого (локального) ринку [27, с. 218].

Такі риси як суперечливість, невизначеність, альтернативність є ключовими для розуміння даної категорії.

Міжнародний Базельський комітет з банківського нагляду приділяє особливу увагу трьом видам. ризиків: кредитному, операційному та ринковому.

За величиною потенційних втрат в діяльності західних кредитних організацій кредитний ризик лідирує із великим відривом. Це логічно, оскільки в банківській сфері кредитування приносить основну частку доходів, так як основна частина активів таких установ представляє позичкову і прирівняна до неї заборгованість, а відсотки, отримані за розміщеними позикам, є основною складовою доходів. Разом з тим, іншим аспектом прибутковості виступає підвищений ризик кредитної діяльності. Так, наприклад, у 2015 році кредитна політика банківською установи була визнаною однією з найбільш поширених підстав для настання ризику.

Валютний ризик може бути викликаний різким коливанням валютних курсів. Якщо вартість грошей різко падає, то банк та клієнти зазнають втрат. Відсотковий ризик призводить до збитків через зміну відсоткових ставок фінансових інструментів кредитної організації.

Ринковий ризик загрожує втратами ринкової вартості цінних паперів, курсів валют і дорогоцінних металів.

Л.В. Кутаф'єва вважає, що ризики, пов'язані із допоміжною діяльністю банків включають втрати формування депозитів, ризики по нових видах діяльності, ризики банківських зловживань [33, с. 67-70].

З зазначеного вище, можна дійти невтішного висновку у тому, що ризики згідно даної класифікації поділяються на:

- 1) пов'язані з активами (кредитні, валютні, ринкові, розрахункові, лізингові, факторингові, касові, ризик за кореспондентським рахунком, фінансуванню та інвестування та ін.);
- 2) пов'язані з пасивами банку (ризики за вкладеннями та іншими депозитними операціями, по залученим міжбанківським кредитам);
- 3) пов'язані з якістю управління банком своїми активами і пасивами (відсотковий ризик, ризик незбалансованої ліквідності, неплатоспроможності, ризики структури капіталу, левереджа, недостатності капіталу банку);
- 4) пов'язані з ризиком реалізації фінансових послуг (операційні, технологічні ризики, ризики інновацій, стратегічні ризики, бухгалтерські, адміністративні, ризики зловживань, безпеки) [33, с. 67-70] (табл. 1.2).

Крім того, розрізняють такі ризики як чисті та спекулятивні.

Чисті ризики означають можливість отримання збитку або нульового результату. Спекулятивні ризики, у свою чергу, виражаються у ймовірності отримати як позитивний, так і негативний результат [33, с. 67-70].

Безліч авторів, наприклад, таких як Л.В. Кутаф'єва [33], І.А. Янкіна [39], Є.Ф. Жуков [10], сходяться на думці, що банківські ризики можна

розділити на три групи: фінансові ризики, функціональні ризики та інші (зовнішні по відношенню до банку) ризики.

Таблиця 1.2

Класифікація банківських ризиків за основними видами.

Група	Клас ризику	Категорія ризику
Зовнішні ризики	Ризики операційного середовища	Нормативно-правові ризики
		Ризики конкуренції
		Економічні ризики
		Ризики країни
		Ризики стихійних лих
		Політичні ризики
Внутрішні ризики	Ризики управління	Ризик шахрайства
		Ризик неефективною установою
		Ризик нездатності керівництва банку приймати раціональні рішення
		Ризик неефективності системи стимулювання працівників
	Ризики організації банківських операцій	Технологічний ризик
		Операційний ризик
		Ризик неефективності
		Ризик впровадження нових фінансових інструментів
		Стратегічний ризик
	Фінансові ризики	Ризик відсоткової ставки
		Кредитний ризик
		Ризик ліквідності
		Валютний ризик
		Інвестиційний ризик
		Ризик неплатоспроможності

Джерело: узагальнено автором

За часом виникнення ризику поділяються на ретроспективні ризики, поточні ризики та перспективні ризики. Розподіл ризику в часі є важливим для прогнозування майбутніх збитків банку.

За типом банку ризики комерційних банків поділяються на професійні, галузеві та універсальні.

Для кожного ризику існують різні види, але ймовірність і специфіка їх виникнення залежить від типу самої банківської установи.

Діяльність універсальних комерційних банків також є універсальною. Вони надають практично всі види банківських послуг (кредитні,

розрахункові та фінансові). Тому вони піддаються ризикам у всіх сферах, але ці ризики зважені. Універсальні банки вважаються менш ризиковими.

Спрямованість діяльності спеціалізованих комерційних банків полягає в основному в наданні певних послуг, тобто в чіткій продуктивній орієнтації.

Ризик визначає ступінь самого ризику відповідно до характеристики клієнта (малий, середній, великий). Таким чином, дрібні позичальники більше залежать від умов ринкової економіки, ніж великі позичальники. Між тим, велика позика великому клієнту часто стає причиною банкрутства банків.

Банківські ризики за основними факторами їх виникнення поділяються на економічні та політичні. Політичний ризик - ризик негативного впливу на результати діяльності підприємства через зміни політичної ситуації. Економічний ризик - це ризик, що виникає внаслідок несприятливих змін в економіці країни або в самому банку, або в економіці країни в цілому.

Відповідно до характеру обліку операцій банківські ризики поділяються на ризики балансових операцій і ризики позабалансових операцій, а також на активні та пасивні операційні ризики. До активних операційних ризиків належать процентний ризик та ризик інвестиційного портфеля, ризик інфляції, кредитний, транспортний, лізинговий, факторинговий тощо. До пасивних операцій належать ризики, пов'язані зі збільшенням статутного капіталу за рахунок прибутку, позик, отриманих від інших юридичних осіб, депозитних операцій тощо.

Інфляційний ризик – це ризик, який визначається життєвим циклом галузі. При здійсненні лізингової та факторингової діяльності виникатимуть лізингові та факторингові ризики.

Ризик процентної ставки – це небезпека збитків банку через те, що відсоткові ставки за депозитами перевищують відсоткові ставки за кредитами (або суттєве зниження маржі депозитів), а відсоткові ставки на ринку цінних паперів підвищуються, що спричиняє їх знецінення.

Портфельний ризик - полягає в ймовірності втрати по окремим типам цінних паперів, і навіть у всій категорії позичок. Портфельні ризики поділяються на фінансові, ризики ліквідності, систематичні та несистематичні.

Валютний ризик – або ризик курсових втрат, пов'язаний з інтернаціоналізацією ринку банківських операцій, створенням транснаціональних (спільних) підприємств і банківських установ, а також диверсифікацією їх діяльності і є можливістю грошових втрат в результаті коливань валютних курсів.

Кредитний ризик - це ризик неповернення позичальником основного боргу та відсотків (у більше широкому розумінні сюди відносяться будь-які ризики банку, пов'язані з невиконанням іншими учасниками ринку своїх зобов'язань перед банком). Виразом ступеня ризику кредитних операцій є найвища відсоткова ставка за операціями, що мають кредитну природу (власне кредити, факторинг, облік векселів, надання гарантій) проти інших активів. Ставки за кредитом мають компенсувати банку вартість коштів, що надаються на строк, зміни вартості забезпечення і ризик невиконання позичальником зобов'язань. Ризик невиконання позичальником зобов'язань визначається великою кількістю факторів, об'єднаних в поняття кредитоспроможності клієнта: юридична правоздатність, фінансове становище, репутація клієнта, якість пропонованого забезпечення, прогноз розвитку фірми, ринковий ризик тощо. Правильність оцінки залежить від обґрунтованості вибору методики оцінки, своєчасного реагування на зміну фінансового стану клієнта.

Ризик ліквідності - це здатність фінансових активів оперативно повертатися у готівку. Пріоритетне завдання – підтримка миттєвої ліквідності – пов'язані з необхідністю проведення клієнтських платежів день в день. Наслідки втрати миттєвої ліквідності можуть бути дуже значними; виникнуть проблеми з клієнтами і банками-контрагентами.

Ризик структури капіталу - у тому, що в структурі капіталу з великою питомою вагою статей переоцінки основних коштів банк, що вклав значні кошти клієнтів у кредитні операції з строком погашення, що перевищує строки залучення ресурсів при зміні ситуації на ринку, може понести як додаткові витрати (у випадку подорожчання ресурсів), так і опинитися банкрутом через їх знецінення.

Позабалансові ризики означають, що банк виявиться нездатним відповісти по виданим гарантіям.

За можливостями регулювання виділяють відкриті та закриті ризики. Відкриті ризики банк не має можливості локалізувати. Закриті ризики регулюються шляхом проведення політики диверсифікації, тобто шляхом широкого перерозподілу кредитів у дрібних сумах, наданих великій кількості клієнтам при збереженні загального обсягу операцій банку; запровадження депозитних сертифікатів; страхування кредитів та депозитів тощо.

Деякі автори виділяють, крім розглянутих, наступні категорії банківських ризиків:

Ринковий ризик тісно пов'язаний з процентним і валютним ризиком. Це означає можливі збитки, непередбачені витрати внаслідок зміни ринкової вартості активів або зобов'язань, зміни рівня ліквідності. Інвестиції в цінні папери особливо схильні до цього ризику.

Ризик формування депозитів (ресурсної бази) тісно пов'язаний з ринковим, процентним і валютним ризиками.

При формуванні ресурсної бази банки повинні враховувати можливість залучення зростання вартості ресурсів при зміні кон'юнктури фінансового ринку.

Ризик зниження загальноринкових цін - це ризик того, що будь-який фінансовий актив не зможе реалізувати свій дохід. У більшості випадків це пов'язано з одночасним зниженням цін усіх цінних паперів на ринку. У країнах з розвинутою ринковою економікою існують спостережні компанії, які постійно аналізують рівні ризику портфеля різних цінних паперів.

Ризик втраченої вигоди - це втрати в зв'язку з непроведенням яких-небудь операцій.

Ризики операційного середовища об'єднують у собі ті ризики, які знаходяться на варті інтересів банку, але через яких над банком здійснюється контроль, а також ті, які генеруються середовищем діяльності комерційного банку: законодавчий ризик, правові та нормативні ризики, ризики конкуренції, ризик країни.

Ризики управління включають ризик шахрайства з боку персоналу банку, ризик неефективної організації, ризик нездатності керівництва банку приймати тверді доцільні рішення, а також ризик того, що банківська система винагород не забезпечує відповідного стимулу. Тобто ризики цієї категорії викликані недостатньою кваліфікацією банківського персоналу, корисливими цілями, які переслідують співробітники банку.

Ризики, пов'язані з постачанням фінансових послуг, виникають у процесі надання банківських послуг та продуктів та поділяються на технологічний, операційний, стратегічний ризики та ризик впровадження нової продукції.

Фінансові ризики можуть бути визначені так: більше позикових коштів мають банки, акціонерні товариства, підприємства, у тому числі й спільні банки, тим вищий ризик для їх акціонерів, засновників. У то ж час позикові кошти є важливим і вигідним джерелом фінансування, оскільки найчастіше обходяться дешевше, ніж випуск та продаж додаткових цінних паперів.

Згідно прийнятими нормами для позичальників співвідношення між власними та позиковими коштами - коефіцієнт заборгованості (Кд) - коливається в рамках 0,2-0,3. Цей ризик тісно пов'язаний з ризиком левереджу, котрий залежить від співвідношення вкладеного капіталу в цінні папери з фіксованим рівнем доходу, з нефіксованим рівнем доходу і обсягу всього основного і оборотного капіталу банку. Рівень цього ризику вимірюється за допомогою наступної формули:

$$ROE = ROA \times EM, \quad \text{де} \quad (1.1)$$

ROA - віддача активів, тобто рівень ефективності використання всіх коштів банку;

ROE - рівень ефективності використання акціонерного капіталу; коефіцієнт власності банку.

Наведена класифікація відрізняється комплексністю та критеріями, покладеними в основу економічної класифікації, мають на меті стільки перерахування всіх видів банківських ризиків, скільки демонструє наявність певною системи, що дозволяє банкам не упускати окремі різновиди банківських ризиків щодо сукупного розміру ризиків у комерційній та виробничій сферах.

При цьому не слід забувати про високий ступінь абстрактності будь-якої класифікації, а, отже, про тісну взаємопов'язаність та взаємообумовленість абсолютно всіх різновидів ризику.

Вкладення капіталу завжди супроводжують вибір варіантів та оцінку ступеня ризику. Для цього необхідно кількісно визначити величину фінансового ризику при альтернативних варіантах і порівняти її.

Фінансовий ризик, як і будь-який інший, визначається математично вираженою ймовірністю настання втрати, яка спирається на статистичні дані і може бути розрахованим з досить високою точністю. Щоб кількісно визначити величину фінансового ризику, необхідно знати всі можливі наслідки якоїсь окремої дії (операції) та ймовірності самих наслідків.

Згідно з економічними завданнями методи теорії ймовірностей зводяться до визначення значень ймовірності настання подій та вибору з можливих подій найкращого, виходячи з найбільшої величини математичного очікування. Інакше кажучи, математичне очікування будь-якої події дорівнює абсолютній величині цієї події, помноженої на ймовірність її настання.

Суворо кажучи, при всебічній оцінці ризику слід було б встановлювати для кожного абсолютного або відносного значення величини можливих втрат

відповідної ймовірності виникнення такої величини. При цьому вихідною стадією оцінки має стати побудова кривої (таблиці) ймовірностей отримання певного рівня прибутку (збитку). Але стосовно діяльності комерційних банків це частіше всього надзвичайно складне завдання. Тому на практиці обмежуються спрощеними підходами, оцінюючи ризик по одному чи декільком показникам, які представляють узагальнені характеристики, найбільш важливі для висновку про прийнятності ризику.

У залежності від величини втрат виділяють певні зони або сфери ризику.

У безризиковій зоні втрати не очікуються (вони рівні 0 або негативні - перевищення прибутку).

Під зоною допустимого ризику розуміється область, у межах якої певний вигляд банківської діяльності зберігає свою економічну доцільність, тобто втрати мають місце, але вони менші за очікуваний прибуток.

Зона критичного ризику характеризується небезпекою втрат, які свідомо перевищують очікуваний прибуток і в максимумі можуть привести до невідшкодованої втрати всіх використовуваних в операції коштів.

Зона катастрофічного ризику - область втрат, переважаючих за своєю величиною критичний рівень і в максимумі досягають величини, рівної майновому стану банку.

Межі зазначених зон можуть бути встановлені за допомогою коефіцієнта ризику.

Коефіцієнт ризику (К) визначається як відношення максимально можливої величини збитку від комерційної банку (У) до величини власних коштів (С). Так, якщо К не перевищує 0,3, діяльність банку знаходиться в зоні допустимого ризику; при До, що знаходиться в межах від 0,3 до 0,7, ризик є критичним, а при великих значеннях - катастрофічним.

Ймовірність настання втрат може бути визначено об'єктивним або суб'єктивними методами.

Об'єктивний метод визначення ймовірності заснований на обчисленні частоти, з якою відбувається дана подія, а суб'єктивний - на припущеннях (особистому досвіді та судженнях) оцінювальної, думки експертів та фінансових консультантів тощо).

При суб'єктивне визначення значення ймовірності для одної і тої ж події набувають різних величин і таким чином здійснюється різний вибір.

У підході до визначення ризику кредитування одного позичальника існують різні варіанти. Деякі банки вважають, що достатньо визначити клас кредитоспроможності для кожного клієнта.

Залежно від критеріального рівня основних та додаткових показників методики визначення кредитоспроможності - коефіцієнтів ліквідності балансу підприємства, покриття балансу, платоспроможності, забезпеченості власними коштами, розмірів власних та залучених коштів, рівня прибутковості підприємства, стійкості фінансового стану - виділяються 3-5 класів позичальників.

Позичальники 4-5 класів вважаються некредитоспроможними, і банк в умовах ринкової економіки, щоб не нести по ним ризик неплатежу (сукупність кредитного та відсоткового ризиків), не повинен з ними працювати.

З тих, що залишилися переважним для банку є позичальник 1-го класу, ризик платежів за позиною якого невеликий і не вимагає застосування жорстких умов кредитування, гарантій, страхування заставного права. Однак можуть вплинути зовнішні фактори, пов'язані з комерційним, політичним та геофізичним ризиками, наприклад нестійкістю валютних курсів, інфляцією, неплатоспроможністю покупця або позичальника, відмовою від платежу чи прийняття товару покупцем, несплатою боргу покупцем в встановлений термін, зміною ціни сировини, матеріалів, напівфабрикатів після підписання договору, помилками в документах чи оплаті, зловживаннями чи розкраданнями, поглибленням економічної кризи країни, стихійними лихами тощо. Тому банк навіть щодо першокласного позичальника має володіти

методикою розрахунку та інформацією про розміри його комерційних та інших ризиків.

Із позичальниками 2—3 класів банки мають будувати жорсткіші взаємини, зокрема, вводити обов'язковість застави, гарантій, перевірок забезпеченості позичок, суворе обмеження обсягу кредитів плановими розмірами, підвищену відповідальність за порушення умов кредитування, застосування механізму оперативного стягнення кредиту.

У країнах із розвиненою ринковою економікою орієнтиром оцінки ризику окремого клієнта служить аналогічна схема, так зване кредитне котирування підприємств банком. Воно складається на основі обсягу обороту підприємства, його кредитної та платіжної оцінок, якості підпису ("іміджу").

З кількісного аналізу виводиться якісна оцінка, що дозволяє віднести підприємство до однієї з шести груп: державне, закордонне, "добре", підприємство, зазнає труднощів, підприємство, що у частковому управлінні банком (у зв'язку з труднощами), підприємство, що не котирується.

На підставі цієї оцінки банки будують кредитні відносини з клієнтом, судять про рівень ризику даного клієнта, а також керують ризиками (підвищують частку рефінансованих НБУ кредитів, використовуючи плаваючі процентні ставки, страхування, поділ ризиків тощо).

Залежність ризику від величини кредиту. Розглянуті кредити спрямовані на обмеження видачі банками великих кредитів, з однієї сторони, та на регламентацію можливих втрат банку, пов'язаних з конкретним позичальником, - з іншої.

Однак видається, що ці норми носять тимчасовий характер, так як не враховують спектру зовнішніх факторів, що впливають на конкретного клієнта, а також тенденцій, що поглиблюють розвиток внутрішніх ризиків комерційної діяльності позичальника банку.

Облік цих факторів, мабуть, вимагатиме вироблення методологічного підходу до організації кредитних відносин банку з окремим позичальником,

що враховує залежність вкладень банку від комерційних, політичних, ринкових та інших ризиків у діяльності клієнта в умовах економічної кризи.

Опускаючи питання створення алгоритмів програм та побудови математичних моделей, відзначимо, що точність оцінки ризику банку при кредитуванні окремого позичальника залежить від якості інформації, яка служила основою для оцінки.

Банк повинен організувати і забезпечити відбір необхідної інформації, її оновлення та зберігання при максимальній доступності.

Джерелами достовірної інформації є проведення банком теоретичних та практичних досліджень (експериментів), отримання своєчасної та кваліфікованої консультації.

Облік усіх різноспрямованих та різноманітних факторів дасть можливість вірно визначити ступінь допустимості спільного ризику по окремому позичальнику і загалом по банку.

Ризики відображають специфіку діяльності кредитної установи та їх наявність вимагає від банку цілеспрямованої та планомірної роботи, не розрізненого набору окремих заходів, а певної системи управління ризиками [45, с. 434-437].

Практика показує, що банківські ризики при всьому їхньому різноманітті відображають специфіку діяльності банківської установи, вони виходять з її діяльності чи бездіяльності, затримки, передчасності чи помилковості його дій.

Успішна діяльність банківської установи загалом значною мірою залежить від обраної системи управління ризиками.

Виходячи з класифікації банківських ризиків, доречним при здійсненні управління ризиками виокремлювати блоки управління кредитним ризиком, ризиком незбалансованої ліквідності, відсотковим, операційним, втратами прибутковості, а також комплексні блоки, пов'язані з ризиками, що виникають в процесі окремих напрямів діяльності банківської установи.

1.2. Методи оцінки і протидії банківським ризикам

Розрахунок банківських ризиків буває комплексним та приватним [19, с. 208-210].

Обчислення ґрунтується на пошуку зв'язку допустимого ризику та обсягу можливі збитки.

Комплексний ризик – загальна ймовірність втрати фінансів банку за всіма видами діяльності.

Приватний - отримання збитків за конкретною операцією, вимірюється емпіричним способом відповідно до визначених методик. Існує три методи обчислення можливості втрат: аналітичний, статистичний, експертний.

При статистичному методі розглядаються статистичні ряди у великому часовому проміжку. Експертний метод – збір думок професіоналів банківської справи, складання рейтингових оцінок. Аналітичним методом називається аналіз ризикованих зон з використанням перерахованих способів обчислення.

Аналіз банківських ризиків – інструменти виявлення фактичного стану банківської установи. Аналізом займається відділ ризик-менеджменту, який регулює процес прийняття рішень, спрямованих на підвищення виникнення сприятливого результату. Методи аналізу, що використовуються, надають рейтингову оцінку здатності клієнта виконувати обов'язки щодо прийнятих кредитних зобов'язань.

Можливість ризиків постійно перевищує позначку 0, завдання банку: обчислити точну величину. Рівень ризиків зростає при раптово виниклих проблемах, постанові завдань, які раніше не вирішуються банком, неможливості прийняття термінових заходів по врегулювання ситуації. Наслідком неправильною оцінки є неможливість прийняття необхідних дій, наслідок – отримання збитків.

В основі оцінювання ризиків кредитів є показники: ймовірність дефолту, кредитний рейтинг, міграція, рівень втрат.

Підлягає оцінці, залежно від переслідуваних цілей, ризик конкретної операції або портфелю.

Фінальне оцінювання поділяється на очікувані та неочікувані втрати. Очікувані втрати відшкодовуються капіталом, неочікувані – формуються резервами.

Є.А. Буглак для оцінки відсоткового ризику комерційного банку пропонує використовувати наступні методи розрахунку[16, с. 147-151]:

а) геп-аналіз (GAP analysis). Під гепом (від англ. gap - розрив) розуміється розрив, що виражається у перевищенні чи нестачі активів зі змінною або фіксованою ставкою над пасивами з змінною або фіксованою ставкою в обумовлений період часу.

При змінах відсоткових ставок ця незбалансованість є причиною виникнення відсоткового ризику. Чим більше чутливі фінансові інструменти до процентних ставок, тим вищий рівень ризику. Спрощена модель гепу зводиться до розрахунку різниці між обсягом активів та обсягом пасивів за групами терміновості (короткострокові, довгострокові), що дозволяє якісно (не кількісно) оцінити ризик переоцінки.

На практиці для оцінки рівня відсоткового ризику за допомогою методу GAP використовують співвідношення:

$$GAP = RSA - RSL, \text{ де} \quad (1.2)$$

де GAP - розрив між активами і пасивами, чутливими до зміни відсоткових ставок на ринку, виражений в абсолютних одиницях, грн;

RSA - активи, чутливі до зміни процентних ставок на ринку;

RSL - пасиви, чутливі до зміни відсоткових ставок на ринку.

На основі геп-аналізу здійснюється кількісна оцінка впливу динаміки відсоткових ставок на рівень чистого відсоткового доходу (відсоткової маржі);

б) використання методів імітаційного моделювання;

в) методи, розроблені і запропоновані регулятивним органом країни;

г) методика аналізу волатильності, яка базується на оцінці волатильності дохідних інструментів, що входять у портфель банківської системи.

Ця методика є застосуванням підходу Value-at-Risk (VaR), розробленого компанією JP Morgan спільно з агентством Reuters.

Методика аналізу волатильності дозволяє проаналізувати ринкову відсоткову ставку за конкретним інструментом, виявити, наскільки міг би бути меншим чистий процентний дохід (більше - процентна витрата), якби ставка за ресурсом прийняла свою можливу нижню (верхню) межу з обліком поточної волатильності. Оцінка ризику портфеля розраховується на основі підсумку оцінок ризику його складових з урахуванням кореляції ставок;

д) одним із основних індикаторів оцінки відсоткового ризику в часі є аналіз руху кривої прибутковості (yield curve), яка на практиці може приймати чотири форми: нормальна (Normal curve), крута (Steep curve), перевернута (inverted curve), плоска або опукла (flat or humped curve).

У якості критерію оцінки ризику приймається величина, рівна максимальним процентним збиткам, які могли б бути отримані за певний період з заданою довірчою ймовірністю через можливі несприятливі зміни ставок у цей час. На рівні окремої фінансової установи дана методика незастосовується, оскільки кожна організація самостійно встановлює ставки (як правило, фіксовані) по своїм керованим активам і пасивам.

Для оцінки банківських ризиків О.І. Лаврушина розглядає кілька статистичних методів: трендова модель; модель експоненційного згладжування; метод лінійної регресії; авторегресія; модель ARIMA; факторний аналіз; кластерний аналіз; інтегральний коефіцієнт ризику [15, с. 72].

При допомозі цієї трендової моделі визначають загальне напрямок зміни, основну тенденцію (тренд) тимчасових рядів, сформованих

рівнями конкретного ризику в часі.

Трендом називають не випадкову, складову тимчасового ряду, що повільно змінюється, на яку можуть накладатися випадкові коливання та/або сезонні ефекти.

Усе параметри функції тренда оцінюються методом найменших квадратів на основі наявних даних для кожного досліджуваного тимчасового ряду. Прогноз при використанні трендової моделі виходить при підстановці в отримане рівняння значень t , відповідних до прогнозного періоду.

Експонентне згладжування - це метод, при якому на базі розрахунку експоненційних середніх здійснюються вирівнювання та прогнозування широкого класу часових рядів. Головна перевага прогновної моделі складається в тому, що вона здатна послідовно адаптуватися до нового рівня процесу без значного реагування на випадкові відхилення.

Авторегресійна модель призначена для опису стаціонарних тимчасових рядів. Значення досліджуваного процесу виражається через кінцеву лінійну сукупність попередніх значень процесу і деякого обурення.

Модель ARIMA є більш загальним випадком моделі авторегресії та експоненційного згладжування.

Факторний аналіз призначений для зниження розмірності множини пояснюючих змінних в моделі лінійної регресії.

Факторні методи аналізу базуються на постулаті, що кожен ризик характеризується окремими факторами (як правило, не менше 10).

Значення цих показників ранжується і нормується від 1 до 10 і визначається розрахунковим чи експертним шляхом. У разі зміни зовнішньої та/або внутрішньої для фінансового сектора країни кон'юнктури здійснюється нове ранжування.

Виділені фактори в рамках кожного конкретного аналізованого ризику можуть надавати різний (за ступенем і значимістю) вплив на

ефективність діяльності фінансового сектора в цілому або на інституційні одиниці окремих галузей. Лівова частка всередині кожного окремого ризику дорівнює 1.

Алгоритм побудови моделі інтегрального коефіцієнта ризику для оцінки рівня інтегрального ризику, включає усі вищеперелічені ризики та складається з наступних кроків:

- 1) визначення складу ризиків, вхідних в комплексний показник ризику банківської системи загалом;
- 2) формування області визначення для кожного ризику, включаючи інтегральний;
- 3) кластеризація області визначення на конкретні підмножини для кожного ризику, включаючи інтегральний;
- 4) визначення функції для кожного конкретного ризику, включаючи інтегральний;
- 5) визначення для кожного ризику знаку включення в комплексний показник та його частки для кожного підмножини;
- 6) визначення на базі конкретного значення кожного ризику набору чисел $\Lambda(x_i)$;
- 7) обчислення проміжних показників Y_k ;
- 8) формування нечіткого числа V ;
- 9) знаходження центру дійсного числа, яке i є шуканим вирішенням задачі.

На думку деяких економістів, інтегральний коефіцієнт ризику не є оптимальним індикатором ступеня ризикованості та рівня фінансової стабільності фінансової/банківської системи, так як він «згладжує» значимість і вплив окремих ризиків.

Сьогодні комерційні банки зіткнулися з проблемою реалізації вимог вітчизняного та міжнародного законодавства, де акцентується увага на розробці та впровадженні пропозицій щодо розвитку підходів до оцінки банківського капіталу і методології оцінки ризиків. Регулюючі методи

спрямовані на зниження банківських ризиків.

Таким чином, оцінка ризику є основою для ефективного управління банківськими ризиками. Від якісної оцінки ризику також залежить надійність банку і фінансовий результат його діяльності. Необхідність оцінки ризиків складається з того, що вона допомагає визначити ймовірність понесення можливих збитків від активних та пасивних операцій банку.

1.3. Зарубіжний досвід управління банківськими ризиками

Ризик-менеджмент як технологія управління переживає в Україні період свого становлення: створюються професійні об'єднання та організації, орієнтовані на вирішення окремих завдань у сфері управління ризиками, у цій сфері регулярно проводяться конференції; компанії, які представляють різні галузі вітчизняної економіки, ініціюють створення корпоративних систем управління ризиком.

У цей процес активно включаються західні консалтингові компанії, що пропонують моделі з «найкращої» зарубіжної практики.

В цих умовах особливу важливість набуває проблематика формування єдиного розуміння мети ризик-менеджменту, застосовуваної термінології, організаційної структури і самого процесу ризик-менеджменту, адаптованих до сучасних реалій.

Світова практика пропонує один із підходів до вирішення даної проблеми – стандартизація в області управління ризиками.

Згідно з визначенням Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), стандарт – нормативний документ, розроблений на основі консенсусу, прийнятий визнанням на відповідному рівні органом та встановлює для загального та багаторазового використання правила, загальні принципи і характеристики, що стосуються різних видів діяльності або їх результатів, та

який спрямований на досягнення оптимального ступеня упорядкованості в певній області.

Стандарти повинні бути засновані на узагальнених результатах науки, техніки та практичного досвіду і спрямовані на досягнення оптимальної користі для товариства.

Стандартами в області ризик-менеджменту передбачається уніфікація використовуваної термінології у цій галузі; складових процесу управління ризиками; підходів до побудови організаційної структури ризик-менеджменту.

Процес дерегулювання економіки – один із найважливіших аспектів переходу до ринковоорієнтованої економіки. Завдяки дерегулюванню знижується негативний вплив надмірного втручання держави, і одночасно посилюються ринкові механізми. Процес дерегулювання в Європейському Союзі на даний момент характеризують такі фактори:

- (1) використання так званого «нового глобального підходу», забезпечує відповідність технічним стандартам (Регламентом);
- (2) вибір країнами ЄС відповідної процедури оцінки відповідності розрахункам можливих ризиків і відповідно, можливих методів захисту.
- (3) положення ЄС про варіанти технічних стандартів для різних торгових партнерів, щоб забезпечити необхідні умови для вільною торгівлі.
- (4) гармонізація процедур оцінки відповідності, пропонованих різними Директивами ЄС.
- (5) впровадження системи професійної сертифікації і акредитації.
- (6) формування системи технічного регулювання.
- (7) відбір прикладів кращої практики серед держав ЄС щодо оцінки різних ризиків і застосування загальних методів в сферах професійної та цивільної відповідальності, оцінки ризику та захисту споживачів.

При організації власної діяльності, включаючи регулюючу та наглядову функцію та надання послуг, держава зобов'язана виявляти ризики і керувати ними.

До типових ризиків відносяться ризик відмови ІТ-систем, затримки виплат, не передбачені бюджетом витрати, а також стратегічний ризик, пов'язаний з одночасною реалізацією занадто великої кількості ризикованих проектів.

У деяких випадках держава не надає послуги самостійно, а укладає договір на виконання з іншим виконавцем, наприклад, приватною установою. Хоча зазвичай держава продовжує відповідати за результат надання послуги (у цьому прикладі – захист суспільства), вона передає виконавцю обов'язки по рішенню конкретних завдань і ризики, пов'язаних з їх рішенням.

У таких випадках держава повинна чітко визначити сферу відповідальності виконавця. Як правило, ризики легше передати в рамках чітко визначених капітальних проектів, де можна описати очікувані результати, а терміни виконання проекту не надто великі, ніж у ситуації надання послуг на довгостроковій основі.

Передавати фінансові ризики третій стороні, порівняно, не складно – набагато важче вирішити питання з ризиком для державної репутації, оскільки суспільство цілковито справедливо вважає, що держава повинна нести відповідальність за послуги, що надаються від її імені.

Крім того, при виникненні проблем із наданням основних послуг, навіть якщо ці послуги надають приватні виконавці, населення чекає на мір по виправленню ситуації від держави.

Банкрутство банків Греції демонструє, що держава в рамках своєї регулюючої ролі продовжує нести відповідальність за безперервність надання послуг, коли безпосередні виконавці стають не здатні їх надавати. Там, де відповідальність за ризик несуть державні відомства та агенції, існують добре зрозумілі процедури, що забезпечують адекватне управління ризиками. Наприклад, в організації повинно бути призначено людину, відповідальну за управління ризиками, а саме управління ризиками повинно здійснюватися на самому мінімально можливому рівні прийняття поінформованих рішень.

Суть управління ризиками – формування тієї чи іншої думки на основі наявної інформації.

У контексті прийняття державних рішень при цьому можуть і повинні використовуватися формальні інструменти аналізу, які також потрібно удосконалювати. Але вони не можуть замінити собою сам акт формування того чи іншого судження.

У кожній сфері діяльності держави для ефективного управління ризиками слід приділити увагу п'яти питанням спільного характеру:

1. Що може статися (виявлення потенційного ризику). Кожній сфері потрібне регулярне вивчення реальної ситуації, включаючи сувору наукову оцінку наявних тенденцій, можливостей, небезпек, ймовірності їх виникнення та очікуваного впливу. У більшості випадків таке дослідження потрібно доручати людям, які не мають особистої зацікавленості у тій чи іншій галузі діяльності, щоб забезпечити об'єктивність. Скрізь, де це, можливо, слід користуватися не тільки офіційними, але й неофіційними каналами інформації.

2. Що важливе (оцінка). Встановивши, що може статися, уряд повинен сформулювати оціночні судження про бажанні або небажанні результати, враховуючи, наприклад, важливість забезпечення надійної роботи служб, переваги, які принесе та або інша інновація, або місце аналізованої діяльності в рамках громадського договору між державою та його громадянами.

3. Що можна, можливо зробити (Дії). Встановивши, що є важливим, уряд повинен скласти план того, яким чином уникнути, пом'якшити, передбачити або іншим чином проконтролювати потенційний ризик, враховуючи у цьому плані та фактор невизначеності. У деяких випадках важливо мати альтернативний план на випадок непередбаченого розвитку подій. В інших слід виділити ресурси та можливості для вирішення можливих непередбачених проблем.

4. Що відбулося (Аналіз). Зробивши будь-які дії на початковому етапі, держава повинна проаналізувати, чи було досягнуто очікуваний ефект, чи слід внести поправки до існуючої оцінки ризику і чи потрібно робити здійснювати дії. Усе це повинно супроводжуватися ефективним обміном інформацією як з тими, хто може постраждати в зв'язку з аналізованим ризиком, так і з тими, хто може допомогти впоратися з цим ризиком.

Ризик означає невизначеність результату, включаючи як позитивні (нові можливості), так і негативні (загрози) наслідки дій або подій. Це поєднання ймовірності виникнення результатів і очікуваного їхнього впливу, включаючи суб'єктивне сприйняття важливості.

У даному визначенні полягає визнання того, що діяльність держави пов'язана зі значною часткою невизначеності. Ми навмисно уникаємо визначень ризику на основі вимірності (наприклад, економічного поділу між ризиком та невизначеністю).

У багатьох випадках, коли йдеться про найбільш актуальні для держави ризики, їх оцінки потрібен не тільки об'єктивний вимір, а й значний елемент суб'єктивного судження (наприклад, чи буде та чи інша політика користуватися громадської підтримкою);

Управління ризиками включає в себе усі процеси, які пов'язані з виявленням, оцінкою та формуванням судження про ризики, вжиття заходів, щоб пом'якшити або передбачити ризик, а також з порядком моніторингу та аналізу. Або це організація ефективного по витратам процесу щодо того чи іншого ризику.

Для управління ризиками повинні бути в наявності: порядок моніторингу ризиків; доступ до достовірної та актуальної інформації про ризик; оптимальний рівень державного контролю для управління цими ризиками та порядок прийняття рішень на основі аналізу та оцінки ризику.

Заходи, що застосовуються у випадку настання ризику – цей термін ми вживаємо у ширшому значенні, включаючи як процеси власне управління

ризиками (ризик-менеджмент), і питання загального плану, так і підхід держави до проблеми, його ролі та обов'язків, організаційної культури.

Існує небезпека, що управління ризиками сприйматимуть як суто механічний процес. Ефективне банківське управління, крім іншого, спирається на здатність:

- розуміти тенденції, можливості та виклики;
- використовувати це розуміння як основу для прийняття рішень і виділяти ресурси на підтримку виконання цих рішень;
- реагувати без зволікання на зміни обстановки і на кризи; і нарешті, виявляти стратегічні варіанти майбутнього розвитку подій і готуватися до них.

Загальні підходи для регулювання: повинні виявлятися та оцінюватися з чіткою вказівкою відповідальності за ризик та обов'язки щодо прийняття заходів; формується судження про важливість ризиків; у деяких випадках розглядаються заходи щодо зниження ризику та складаються альтернативні плани дій для непередбачених ситуацій; проводиться аналіз впливу вжитих заходів на статус ризику та за його результатом складається звіт; інформація та рішення повинні ефективно доводитися до відома відповідних аудиторій.

На більш високих рівнях ризику часто важко виявити, вони потенційно більш руйнівні, важче піддаються кількісній оцінці та менш стабільні.

Для виявлення цих ризиків потрібно більше зусиль і коштів, оцінка ризиків нерідко спирається переважно на судження, ніж на фактичні дані, що піддаються виміру, а заходи щодо зниження ризику та плани дій у непередбачених обставинах не настільки конкретні та стійкі.

Таким чином, процес управління банківськими ризиками є досить складним, але має важливе значення як на мікрорівні, так і на рівні держави загалом.

РОЗДІЛ 2

ФІНАНСОВИЙ СТАН АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

2.1. Стан вітчизняної банківської системи з точки зору управління ризиками

Українська банківська система продовжує стикатися з величезними ризиками, чи то банки різних організаційних форм, чи то вся банківська система України. Прояв таких ризиків надзвичайно негативно вплинув на економіку розвитку нашої країни. Повномасштабне вторгнення росії в Україну в лютому. Цей рік надовго паралізував українську економіку, але українська банківська система, здатна репозиціонувати та стабільно відновлюватися: ні масове банкрутство банків (кількість банків зменшилася з 71 на початку року до 67 за дев'ять місяців 2022 року), сплеск дефолтів (ще попереду) і найбільші банки можуть змінити свої бізнес-моделі, щоб адаптуватися до нової реальності.

Вітчизняні банки відносять кредитний ризик до найбільших банківських ризиків та їхнє ставлення на перше місце локальні, але судячи з впливу банківських ризиків на український банківський сектор. У системі останніх десяти років валютний ризик має більший ризик стати найзгубнішою, що є не лише одна з головних причин банкрутства банків, але уповільнилося економічне зростання та посилилися інфляційні тенденції. Про що свідчить на початку 2022 року непостійність валюти на ринку є головним викликом для банківської системи.

Як наслідок, це вплинуло на фінансову літературу та банківські правила. Ризик валютної волатильності пов'язаний зі зміною вартості національної валюти, в даному випадку її девальвація — переоцінка фінансових активів банків, які безпосередньо постраждали. Це тому, що це негативно впливає на їхні доходи. Крім того, важливо звернути увагу на поведінку керівного органу в керуючому органі безпосередньо впливає на

виникнення, результат є наслідком. Зміни обмінного курсу або валютні обмеження, які також є негативними. Зниження вартості валюти безпосередньо впливає на баланс банку.

Не можна ігнорувати якість управління ризиками банку, що також може призводити до збитків банків від іноземної валюти та валютних операцій. Однак тепер, коли нормативні акти НБУ скорочують перелік дій, необхідних для того, щоб банк розпочав роботу, процес стає більш зручним. Керівництво банку безпосередньо не впливає на внутрішню роботу транзакції. Це пояснюється тим, що наратив уряду полягає в тому, що ризик пов'язаний з валютою, оскільки вона відповідає наративу уряду.

Досліджуючи причини небезпеки української валюти, перш за все, потрібно зрозуміти. Зверніть увагу на поведінку начальства, це часто є причиною дисбалансу. Валютний ринок пов'язаний з відсутністю внутрішнього законодавства, яке б адекватно врегулювало це питання.

Як наслідок, накопичення передумов для появи валюти викликає занепокоєння. Створення вітчизняних банків почалося в 2003 році в результаті лобіювання іноземних банків, як наслідок, положення було змінено до «Кредити» (постанова НБУ № 79 від 05.03.2003 р.), яка дозволяє банкам надавати кредити. Банк надаватиме кредити в іноземній валюті населенню та організаціям. Низький рівень підприємницької активності в країні відчувають насамперед її жителі, що призводить до стрімкого зростання кількості стартапів. Обсяг цих кредитів з часом значно зріс (рис. 2.1).

З 1995 року практика Bank Negara кредитувати комерційні банки була повністю припинена.

Наразі в Україні існує кілька обмежень щодо управління валютою. Політика уряду щодо підтримки стабільного обмінного курсу до іноземних валют була спрямована на запобігання знецінення гривні та стабілізацію валютних резервів. Офіційний курс гривні встановлено на рівні Курс 36,5686 грн/дол. США; для здійснення розрахунків у іноземній валюті підприємство

має спочатку використати наявну у нього валюту. Підприємство розраховується в іноземній валюті, потім при необхідності купує її на валютному ринку.

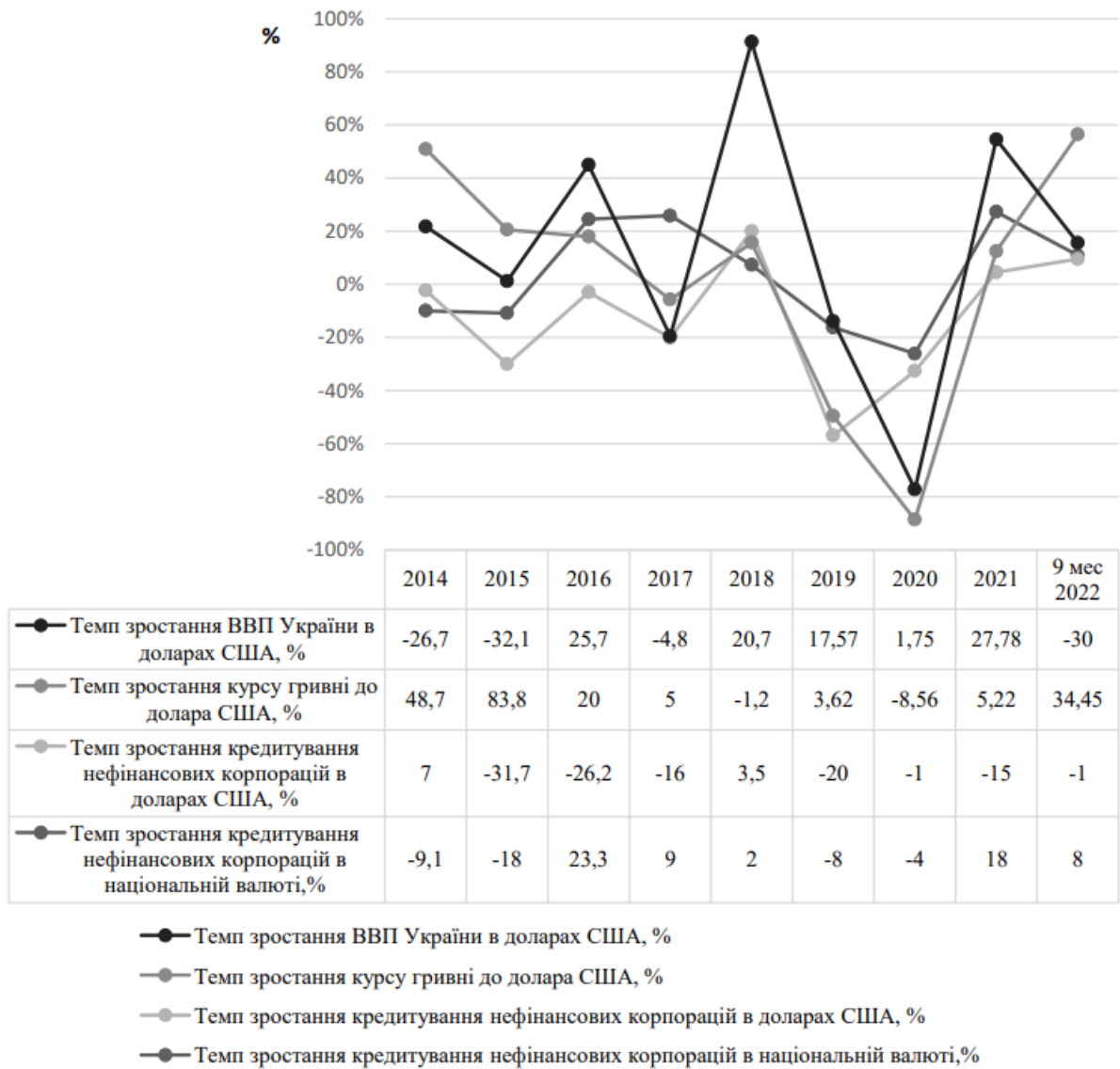

Рис. 2.1. Динаміка темпів зростання кредитування нефінансових корпорацій в національній валюті та доларах США у 2014-2022 роках

Джерело: [30]

Крім того, закон встановив такі обмеження щодо використання валютних карток: фізичні особи можуть здійснювати не більше трьох операцій з валютними картками на день, а також банкам заборонено надавати валютні картки фізичним особам, які не мають поважних причин для їх наявності.

Закон також забороняє переказ коштів на валютні картки, а також ряд інших обмежень.

Таблиця 2.1

**Динаміка основних показників банківської діяльності та
офіційного курсу гривні до долара США у 2014-2022 роки**

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	9 міс 2022
Офіційний курс гривні до долара США, грн./дол. США	11,89	21,84	26,20	27,52	27,20	25,85	28,27	27,28	36,57
Резерви за активними операціями, млрд. грн.	204,9	321,3	484,4	511,1	556,4	505,3	409,3	308,4	364,7
Частка простроченої заборгованості за кредитами, млрд. грн.	13,5	22,1	54,0	54,5	52,9	48,7	41,6	30,3	33,6
Депозити в національній валюті, млрд. грн.	365,5	391,9	426,4	491,0	540,7	594,8	623,7	685,4	641,0
Депозити в іноземній валюті, млрд. дол. США	26,0	14,9	14,0	14,8	14,4	15,7	16,8	17,5	15,2
Фінансовий результат діяльності банківської системи України, млрд. грн.	-53,0	-66,6	-159	-26,5	22,34	66,5	41,3	77,5	7,4
Рентабельність активів, %	-4,1	-5,5	-12,6	-1,9	1,7	4,7	2,44	4,09	0,62
Рентабельність капіталу, %	-30,5	-51,9	-117	-15,8	14,7	37,4	19,22	35,08	5,50

Джерело: [30]

Дані табл. 2.1. демонструють сильний зв'язок між девальвацією обмінного курсу гривні та динамікою активних операційних резервів в українських банках. Ці дані організовано в стовпці, пронумеровані від 1 до 10. Знецінення вартості валюти пов'язане зі значним зростанням інфляції, курсу гривні та норма активних резервів в українських банках. Однак важливо визнати, що швидке розширення активних рахунків у банках не обов'язково свідчить про здорову економіку. Сума резервів, які не використовуються, пов'язана не тільки з переоцінкою статті балансу (Резерви – це валютні кредити банку номіновані в гривні, це еквівалент валютних кредитів інших банків). Через зростання поширеності боргів, які є

проблематичними, однією з причин цього є економічне зростання – це ще й девальвація гривні. У наведеній нижче таблиці показано відмінності між ними.

На питому вагу прострочених кредитів впливають: відсоткова ставка за кредитами, що визначається курсом валют, тому що більшість кредитів номіновані в доларах. Однак, з іншого боку, це також пов'язано з вартістю валюти в доларах. При девальвації валюти знижується ймовірність вчасного погашення валютних кредитів. Валютні кредити погашаються у валюті, але юридичні особи не можуть вчасно погасити кредити.

Придбати необхідну кількість іноземної валюти також неможливо для своєчасного погашення кредитів[74].

Чистий прибуток платоспроможних банків за січень-вересень 2022 року 7,4 млрд. грн. проти 51,4 млрд. грн. за відповідний період минулого року. Рентабельність капіталу галузі за 9 місяців 2022 року склала 4,3%. Це порівняно з 32,1 відсотка рік тому. Ця динаміка значною мірою залежить від збільшення відрахування для покриття понесених і очікуваних збитків внаслідок війни. З початку року банки сформували резервів на 99 мільярдів гривень. З них 93,3 млрд грн було вилучено протягом березня-вересня.

Зростання чистого процентного доходу сповільнюється до 26% порівняно з минулим роком у вересні 2022, до 35% від січня-вересня 2021, в основному за рахунок скорочення процентного доходу від роздрібного бізнесу. У перші місяці повномасштабної війни деякі великі банки пропонують «кредитні канікули» позичальникам, а фінансові установи тимчасово знижують споживчі ставки кредитування. Тому, враховуючи дану тенденцію, можна зробити висновки щодо валютного ризику та кредитного ризику українських банків, що тісно пов'язані з ризиком кредитування та ризиком ліквідності, що є основною причиною його виникнення.

Крім того, знецінення гривні є основною причиною відпливу коштів вкладників банків, особливо для банків, тому що українці більше довіряють

іноземній валюті, бо вона більш стабільна, ніж гривня [30]. Українська іноземна валюта є буфером безпеки під час кризи, тому вкладники знімають гривневі депозити. Відбувається легкий доступ до чорного ринку, щоб обміняти її на іноземну валюту і переведення гривні з банків на «чорний» грошовий ринок, в основному, через неефективні дії влади, які здебільшого спричинені відкладанням запровадження або зняття валютних обмежень [35]. Через обмеження однієї особи на видачу валюти, пенсійні витрати кошти та запровадження обміну валюти проходять біля каси банку, люди роблять зняття гривневих депозитів в обмін на кошти для купівлі чорної валюти ринку, щоб зберегти вартість своїх заощаджень. Зняття депозиту з метою вищезазначених цілей створюють проблеми для ліквідності банківської системи України загалом.

Згідно з даними на рис. 2.1 можна зробити висновок, що валютний ризик – це головний ризик банківської галузі, що впливає на розвиток банківської галузі системного та економічного зростання за останні 12-13 років. Отже, можна сказати, що економічне зростання в Україні (мається на увазі зростання ВВП) залежить від швидкості кредитування нефінансових корпорацій.

Хоча основною причиною кредитного ризику в українських банках є валютний ризик, ми вважаємо за необхідне зосередити увагу на наступних причинах кредитного ризику: війна з Російською Федерацією та якість нагляду Національного банку України за кредитним ризиком. Що стосується кредитного ризику, який виникає через війну з РФ, то його суть полягає в тому, що компанії взяли великі позики. Українські банки збанкрутували або припинили діяльність, або залишилися на тимчасово окупованих територіях внаслідок військових дій та анексії Криму. [28]. Лише з 2014 по 2016 рік кількість великих підприємств зменшилася на 276, середніх – на 4027, малих – на 82655. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну навряд чи матиме негативний вплив на кредитні портфелі банків у частині зростання проблемної заборгованості.

Такий стан української економіки можна віднести до форс-мажорної ситуації, оскільки банк не міг передбачити війни з Росією, анексію Криму та окупацію більшої частини території України [25] .

До того ж, слід зазначити, що крім кредитного ризику при кредитуванні юридичних осіб існують ще й кредитні ризики при кредитуванні фізичних осіб та банків. Для фізичних осіб основною причиною кредитного ризику є зростання комунальних платежів та цін на всі товари й послуги в Україні, темпи зростання яких не відповідають темпам зростання заробітної плати, що не тільки зменшує виснаження платоспроможності населення. Що стосується банків, міжбанківські кредити, вилучені з ринку, також перекласифікуються як NPL і не повертаються існуючим банкам [22].

Зважаючи на необхідність мінімізації кредитного ризику, підвищення ефективності банківської системи та стимулювання економічного зростання, у редакції нормативно-правових актів НБУ не врегульовано питання кредитування пов'язаних осіб державними банками. Адже міжнародне та національне законодавство розділяє фігурантів, тож наближені до власників чи керівництва банку особи не можуть впливати на діяльність банку загалом і на його кредитну політику зокрема. Проте, аналізуючи діяльність держбанків з січня 2017 року (з моменту націоналізації Приватбанку), можна констатувати той факт, що держава в особі уряду жорстко подолала негативні наслідки кредитування банків. 40-45% активів держбанків становлять облігації внутрішньої державної позики (ОВДП). З цієї точки зору використання державних банків для фінансування державного бюджету є нічим іншим, як пов'язаним фінансуванням, тобто замість переформатування діяльності державних банків як банків розвитку, держава використовує їх для фінансування бюджету.

Наступним основним банківським ризиком є ризик зміни ринкових процентних ставок, відомий як процентний ризик. Це пов'язано з непередбачуваністю і варіабельністю динаміки процентних ставок, тому

підвищення процентних ставок зазвичай стає основним джерелом ризику для банків [21]. Якщо проаналізувати різницю процентних ставок депозитів і кредитів в іноземній валюті, то вартість вкладів фізичних осіб явно перевищує вартість кредитів фізичних осіб. Крім того, враховуючи, що вітчизняні банки фактично припинили кредитувати населення через збільшення особистих валютних резервів та здійснили повну заборону споживчих кредитів в іноземній валюті у 2016 році, депозити продовжують залучати та витрачати значні обсяги коштів за рахунок депозитів в іноземній валюті (відзначено сірим кольором у таблиці), включаючи міркування амортизації.

Аналізуючи різницю грошових процентних ставок за депозитами та кредитами, зауважимо, що в реальному секторі економіки ставки за кредитами вищі, ніж за депозитами, і ця різниця має компенсувати банкам втрати в реальному секторі. Але насправді ситуація зовсім інша, адже вклади фізичних осіб у два-три рази перевищують вклади юридичних осіб.

Тому дорогі грошові депозитні ресурси сьогодні є однією з основних причин процентного ризику. Фактично це призводить до зменшення процентних доходів банку, що негативно позначається на фінансових результатах його діяльності.

Попри певну стабільність та стійкість до процентного ризику у 2021 році, у липні 2022 року було вирішено підвищити облікову ставку НБУ до 25% через повномасштабні військові дії в Україні. У результаті, з червня по вересень 2022 року відсоткова ставка за новими гривневими кредитами бізнесу зросла на 5,9 п.п. До 19,8% на рік. Навіть таке незначне (порівняно зі збільшенням облікової ставки) збільшення вартості кредитних ресурсів мало трансфертний ефект через канал комерційного кредитування: обсяг комерційних кредитів у червні зменшився на 9,8 млрд грн (-2%). Вересень. Незалежна поведінка рівнів споживчого кредитування відрізняється від динаміки ключової ставки НБУ, що відображає повну відсутність трансмісійних механізмів на цьому ринку.

Трансмісія відсоткових ставок на недепозитний ринок все ще слабка, і немає загального ефекту трансмісії (особливо в частині депозитів населення). Середньозважена процентна ставка за новими депозитами в гривні зросла на 4,8 процентного пункту в червні-вересні. До 9,3% на рік. Незважаючи на зростання процентних ставок, депозити бізнесу за 4 місяці зросли лише на 5 млрд грн, а фактично навіть впали (+1% при 7% інфляції за той же період), що відображає уповільнення економічної активності та загальну рецесію в країні.

Отже, монетарний імпульс, породжений підвищенням облікової ставки, не може сформувати достатню реакцію на фінансових ринках для забезпечення дезінфляційного ефекту в економіці, тим самим створюючи додаткові ризики для швидкості обігу грошей (платежів), пропозиції сировини та збуту продукції, затримки, збої, вимушена зупинка виробництва. Саме тому сьогодні дорогі валютні депозитні ресурси є однією з основних причин виникнення процентного ризику. На практиці це призводить до зменшення процентних доходів банку, що негативно впливає на фінансовий результат його діяльності [18].

Іншою не менш важливою причиною є волатильність ставки рефінансування Національного банку України, підвищення якої навіть не дозволяє платоспроможним банкам залучати кредити рефінансування, які занадто дорогі для таких банків, щоб отримати кредити рефінансування за високими ставками, тому багато банків не скористалися кредитною підтримкою НБУ і збанкрутували. З червня по жовтень 2022 року чисте погашення НБУ кредитів рефінансування банків становить 49,5 млрд гривень, при цьому обсяг міжбанківського кредитування становить близько 1% від обсягу банківських кредитів реальному сектору економіки [40]. Наприклад, банківський процентний дохід «Січ» походить від різниці процентних ставок за кредитами рефінансування НБУ проти внутрішніх казначейських інвестоблігацій. Після регуляторного шоку від підвищення облікової ставки в 2,5 рази нові гроші стали дорогими, і через підвищення

облікової ставки банки стали жертвами впровадження класичного процентного ризику, а точніше, недалекоглядної політики управління таким ризиком у короткостроковій перспективі.

Недалекоглядна політика управління такими ризиками є небезпечною для банківської установи. У 2015, 2017, 2018 та 2022 роках відсоткова ставка НБУ за кредитами рефінансування вища за процентні ставки за кредитами в національній валюті вітчизняних банків. Існує не лише процентний ризик, а й ризик ліквідності. Через потрійний стан, через неефективну поведінку Національного банку України. Через відтік вкладників і банкрутство позичальників, що призвело до знецінення валюти, багато вітчизняних банків втратили надію на допомогу кредитора останньої інстанції [40].

Таким чином, ризик ліквідності для банків є не просто результатом валютного ризику, Кредитний ризик і ризик відсоткової ставки також є результатом погіршення економічної ситуації. Висока девальвація та інфляція призводять до відтоку коштів вкладників, що призводить до неплатоспроможності банків та падіння довіри до банківської системи, що призводить до формування короткострокової ресурсної бази, що призводить до дефіциту фінансування ліквідності, і через це, банкам необхідно активно залучати довгострокові ресурси [79].

Отже, оскільки українська економіка є малою та відкритою, надмірно залежною від імпорту та експорту, а тенденції інфляції залежать від зміни обмінного курсу національної валюти, основним показником грошово-кредитної політики – обліковою ставкою та механізмом її коригування – процентною ставкою, політика ефективна. На тлі стрімкого знецінення НБУ не зміг досягти оголошеної цілі щодо інфляції за допомогою процентної політики. Тому в цій ситуації НБУ проводив жорстку монетарну політику, спрямовану на обмеження зростання грошової маси та монетарної бази з метою стабілізації обмінного курсу гривні [38]. Фактично ця політика стала основною причиною поглиблення ризиків банківської системи та

зменшення економічного зростання. Тобто, стратегії досягнення цінової стабільності відбуваються за рахунок уповільнення економічного зростання та фінансової стабільності в економічному секторі, тому що, з одного боку, високі ставки рефінансування пригнічують кредитування реального сектора, а з іншого боку, високі відсотки депозитних ставок створюють механізм неефективності розподілу ліквідності в банківській системі, оскільки кошти, залучені від вкладників, не розміщувалися на кредитному ринку, а розміщувалися в депозитних сертифікатах як безризикові та високодохідні фінансові інструменти.

Ще одна помилка – уряд і країна в особі НБУ фактично відмовилися ділити з банком тягар кредитного ризику через неправильну оцінку уряду, і це відобразилося на балансі банку у вигляді недооцінки активів, ставши одним із основних джерел збитків і причиною банкрутства. Тобто держава не створювала проміжний банк, реабілітаційний банк чи банк проблемних активів (як, наприклад, Кіпр), а також не викупувала проблемні активи безпосередньо й дозволяла банкам «очистити» власні активи, як це вже зробила ФРС з метою безпосереднього придбати проблемні аспекти балансу та для підвищення рівня його фінансової стійкості [76].

2.2. АТ КБ «ПриватБанк» в банківській системі України

АТ КБ «ПриватБанк» є одним із найуспішніших українських банків, основною сферою якого є індивідуальне обслуговування клієнтів та, меншою мірою, корпоративне.

Історія банку розпочалась весною 1992 року. Сьогодні «ПриватБанк» є повністю націоналізовано, а власником є країна. Суб'єктом керування правами корпорації від імені України є Кабінет Міністрів України, який має здатності вищого органу керування національним банком.

АТ КБ «ПриватБанк» є власником ліцензії Національного Банку України для можливості провадити комерційну діяльність із правом надання великої кількості послуг, як юридичним, так і фізичним особам.

У м. Кропивницький також є філія АТ КБ «ПриватБанк». Відділення у м. Кропивницький є регіональне управління. Воно діє згідно із законодавством України, а саме: ЗУ «Про банки та банківську діяльність» і «Про господарські товариства».

Відповідно до законодавства, що нині діє, АТ КБ «ПриватБанк» несе всі покладені ним обов'язки за дії банкових структурних одиниць. Найголовнішою мірою їх ефективності є прибуткові відомості та показники.

Регіональне відділення АТ КБ «ПриватБанк» у м. Кропивницький виконує операційні послуги та інші дії, що зазначено в Положеннях та в ліцензіях, які видано

Враховуючи те, що КРУ АТ КБ «ПриватБанк» не характеризується статусом юридично завіреної особи й всі дії виконує від імені установи банку, звичайно, обмежуючись повноваженнями, які йому надано, то вважаємо доречним, виконати аналіз стану фінансів у структурі банку загалом та оцінку рівня стійкості з фінансової точки зору АТ КБ «ПриватБанк» в тому числі.

АТ КБ «ПриватБанк» на період 1 січня 2022 року лідирував у порівнянні з іншими установами банків відповідно до таких показників: активи загалом (582,85 млрд грн), клієнтські активи, що залучено (321,71 млрд грн), кошти у гривнях, що належать фізичним особам (192,58 млрд грн), кошти у валюті, що належать фізичним особам (2,60 млрд дол США), фінанси, що належать юридичним особам (95,09 млрд грн) та друге місце відповідно до даних щодо виданих кредитувань розміром 70,19 млрд грн.

Наступним, вважаємо за потрібне, проаналізувати чинний управлінський механізм стійкістю фінансів АТ КБ «ПриватБанк». Враховуючи специфічне спрямування установи банку доречним є аналізування механізму, що забезпечує керування ризиками банку, що є

логічно, адже саме ризики банку є ендегенними причинами та найбільше чинять вплив на фінансовий рівень банкової стійкості.

У цілому управлінська система ризиками АТ КБ «ПриватБанк» розподіляє обов'язки, відповідальності та права між усіма підрозділами банкової структури та органами керування, ціллю якої є дієве керування ризиками, що зазначено Статутом (дод. А). Також ця система враховує сепарацію процесу оцінювання ризиків від процесів прийняття рішень з метою уникнення наслідків ризиків.

Суб'єктами управлінської системи ризиками АТ КБ «ПриватБанк» є: Наглядова рада (Дод. Б), Комітет з питань аудиту та ризиків Наглядової ради, Правління, Комітет з управління, Кредитний комітет, Комітет з питань управління активами та пасивами, Внутрішній аудит, Блок підрозділів з питань управління ризиками, Підрозділ Compliance, Казначейство, Департамент аналізу активів, зобов'язань та інвестицій, Бек-та Мідл-офіс та Бізнес-підрозділи, що безпосередньо приймають ризики.

Далі потрібно проаналізувати детальніше сам управлінський механізм ризиками у сфері фінансів АТ КБ «ПриватБанк» в аспектах конкретики таких видів: відсоткові ризики, ризики ліквідності, кредитний та валютний.

Керування небезпеками кредитування здійснюється за допомогою постійного аналізування здатностей тих, хто позичає та їхніх можливостей дотримуватись власних обов'язків щодо погашення кредитних боргів і сплати процентів, регулярного аналізування якості портфеля кредитування, зміни кредитного ліміту, контроль, перевірка, отримання та зміна застави. Вся інформація, яка належить до актуальної у сфері відомостей розміщується у спеціально створених для цього звітах про стан портфеля кредитування АТ КБ «ПриватБанк».

Окрім цього, із ціллю регулярного аналізу ризиків кредитувань, в АТ КБ «ПриватБанк» здійснюється робота з поділу проблемного боргування на різних етапах створення та керування ним, залежно від розміру суми, присутності застави та її теперішнього стану, ступеня здатностей та цілі

повернення кредитування і відсотків за ним. Згідно з цими даними маємо такі стадії ведення проблемних заборгованостей як:

- Керування графіком оплати та вчасним інформаційним забезпеченням клієнтів зі змістом його порушення;
- Здійснення змістовних клієнтських комунікувань способом розмов телефоном, СМС та IVR інформування, листів у випадках несвоєчасної сплати платежів понад 1-90 днів;
- Здійснення ряду заходів, які спрямовано на повернення несвоєчасних сплат через організацію добровільного погашення боргу;
- Початок процесу юридичного отримання проблемного стягнення боргу позовно-претензійним шляхом.

Головними інструментаріями керування проблемними боргами АТ КБ «ПриватБанк» є: надсилання комунікувань без адреси, використання SkipTracing для віднайдення додаткових даних щодо клієнтів, структура автоматизованого стягнення боргу Debt Collect, здійснення реструктурування, зняття боргу з балансового рахунку, здійснення аутсорсингу, факторингу та дій із майном, що перебуває під заставою.

Найпоширенішою валютною одиницею АТ КБ «ПриватБанк» є гривня України, американські долари та євро. Відповідно до сфери діяльності в цьому руслі головною задачею політики АТ КБ «ПриватБанк» є виконання керування процентними ризиками із ціллю уникнення та зменшення імовірних втрат спричинені змінами процентних ставок.

Втрати фінансів у банківській установі можуть бути спричинені змінами процентних ставок відповідно до активів за зобов'язаннях по них, які виникають при наданні кредиту відповідно до фіксованої процентної ставки у сумі та на термін, що відрізняється від суми та термінів обов'язків із сталою процентною ставкою.

Із ціллю гарантування регулярного аналізування за процентною політикою в АТ КБ «ПриватБанк» утворено та діє Комітет з управління активами та пасивами, основними обов'язками якого є моніторинг та

проведення заходів контролювання за процентними ризиками, що ґрунтується на GAP.

GAP ґрунтується на пошуку різниці між обов'язками та активами, що є відчутно мінливою до змін процентної ставки згідно з часовими рамками. Даними на практиці є результат GAP-аналізу та оцінення його впливу процентних змін ставок на чистий процентний прибуток АТ КБ «ПриватБанк». Розповсюдженням також є здійснення стрес-тестування процентного ризику, ціллю якого є встановлення умов, виконуючи які установі банку може загрожувати ризик зазнання збитків. Дуже вагомим є розуміння обсягів подібних збитків.

Стрес-тестування здійснюється методом виконання аналізування рівня чутливості чистого процентного прибутку відносно до зміни процентних ставок, допускаючи, що ставки зростають або знижуються на конкретну кількість процентних пунктів. АТ КБ «ПриватБанк» може зазнавати ризику завчасного погашення, що може трапитись як наслідок задоволення кредитувань із фіксованими та змінними процентними ставками. Саме такі кредитування позичальник може закрити раніше зазначеного терміну. Через це прибуток та капітал АТ КБ «ПриватБанк» не мають значного впливу, адже подібні кредитування демонструються за поступовим зниженням вартості кредитувань та суми авансу клієнтам.

Головною стратегічною задачею АТ КБ «ПриватБанк» у галузі керування ризиками ліквідності є:

- визначення ліміту збільшення розмірів капіталу за рахунок нагромаджень коштів, що залучено через створення бази ресурсів шляхом диверсифікації;
- зменшення ризиків ліквідності шляхом збереження потрібного обсягу активів ліквідності високої якості;
- фіксування ліквідних показників на рівні, що знаходиться вище нормативів, які встановлено тощо.

Незмінним джерелом, що гарантує стабільність фінансовій базі та вдосконалює ресурсні джерела АТ КБ «ПриватБанк» є збереження та прибутки фізичних і юридичних осіб.

Отже, відповідно до зазначеного вище, можемо зробити висновок, що АТ КБ «ПриватБанк» створив всі умови для дієвого керування рівнем стабільності фінансів.

Наступним, вважаємо за потрібне, провести моніторинг стану фінансів, що ґрунтуються на звітах фінансів АТ КБ «ПриватБанк» (Додаток В, Г, Д, Е, Ж).

2.3. Комплексна оцінка ефективності управління ризиком АТ КБ «ПриватБанк»

Центральною фігурою регулювання рівнем стійкістю фінансів в установі банку є дієве керування активами й пасивами, що ґрунтуються на тісному об'єднанні один із одним.

Відповідно до цього однією із складових інструментарію створення стійкості фінансів установи банку, враховуючи гнучкість керування їх активами та пасивами, є додавання операцій активів та пасивів.

У такій варіації керування активами має аргументуватись на портфельному підході, що спрямоване на отримання найбільшого розміру прибутку при одночасному зменшенні рівня небезпек з метою створення стійкості фінансів установи банку. Слід зазначити, що дієві активи є підґрунтям стійкості фінансів установи банку.

Враховуючи ті відомості, що значна частка активів створюється з портфеля кредитувань, необхідно досліджувати рівень його диверсифікації, доходу та якості. Саме частина якісного фактору є головним чинником, що встановлює стійкість фінансів установ банків. На сьогодні НБУ не зазначено нормативного структурування рівня якості активів, тому це робить

нездійсненим дію оперативного класифікування банків відповідно до рівня якості активів на проблемні та активні.

Як висновок, це спричиняє те, що установи банків, які є класифіковані офіційно проблемними, складними та містять у власному складі неякісні активи, то їхнє покращення фактично є нездійсненим. Практика демонструє, що часто українські банки знаходяться у стані оздоровлення фінансів досить-таки довго та безуспішно.

Відповідно до цього потрібно проводити вчасне аналізування дієвості змісту активів.

Як продемонстровано у відомостях табл. 2.1. АТ КБ «ПриватБанк» майже немає дебіторського боргу, відтермінованих активів з податків на прибуток, інвестиційна нерухомість, яка показує чудову спроможність диверсифікувати активи з високим ризиком та демонструє відповідність вимогам стійкості фінансів установ банку, який перебуває на етапі розвитку досить активно. Понад 50,0% портфеля кредитувань АТ КБ «ПриватБанк» складають одні з найменш ризикованих - інвестиційні цінні папери.

Крім цього, необхідно зазначити, що про добру якісну характеристику активів та їх узгодженості структурі стійкої фінансової установи банку демонструє той факт, що головні засоби і нематеріальні активи дорівнюють незначній частині (від 1,31% 2017 року до 1,51% - 2021 року) загалом.

Як бачимо з табл. 2.2, загальна сума активів АТ КБ «ПриватБанк» 2021 року дорівнювала 401 296 млн грн, що складає на 57,5% більше у порівнянні з 2017 році. 2021 року виросла сума боргу банків на 27 539 млн грн та на суму теперішніх активів податків на 9794 млн грн, проте знизилась загальна сума інвестиційних цінних паперів за зниженою собівартістю на 36 215 млн грн, що може вказувати про зменшення ступеня швидкості діяльності інвестувань порівняно з 2017 роком.

Звідси розуміємо, що збільшення рівня якості активів установи банку здійснює позитивний вплив на показник стійкості фінансів, а це можливо за

допомогою зростання частки робочих активів та зниження об'єму проблемних активів та таких, що не є робочими.

Таблиця 2.2

Активи АТ КБ «Приватбанк» у 2017-2021 роках, млн. грн.

Активи	Період, роки					Абсолютне відхилення (2021/2017)
	2017	2018	2019	2020	2021	
Грошові кошти та їх еквіваленти та обов'язкові резерви	25296	27360	45894	49911	52835	108,9
Заборгованість банків	4516	-	27118	25059	26243	481,1
Кредити та аванси клієнтів	38335	50140	59544	55021	68218	78,0
Інвестиційні цінні папери:	161012	180081	152157	221661	222277	38,0
- за справедливою вартістю через прибуток чи збиток	34336	86244	84680	100750	93096	171,1
- за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	90354	79299	66602	119196	129074	42,9
- за амортизованою собівартістю	36322	14538	875	1715	107	-99,7
Поточні податкові активи	184	184	2257	6660	9978	5322,8
Інвестиції в дочірні та асоційовану компанію/ інвестиції в дочірні компанії	30	30	155	30	30	-
Інвестиційна нерухомість	579	3340	3379	2933	1989	243,5
Активи з права користування	-	-	1716	1748	1288	збільшення в 1288 разів
Основні засоби та нематеріальні активи	3326	3793	4764	5894	6074	82,6
Інші фінансові активи	490	2743	2210	3448	2644	439,6
Інші активи	9652	8899	9285	8900	9713	0,6
Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя	11268	1361	1244	1228	-	зменшення в 11268 разів
Активи, утримувані для продажу	117	117	-	32	7	-94,0
Всього активів	254805	278048	309723	382525	401296	57,5

Джерело: розраховано на річних звітів АТ КБ «Приватбанк» [29]

Із ціллю уникнення стану кризи у зв'язку з присутніми неякісними активами, установам банків потрібно надавати уваги створення резерву для

здійснення активних операцій в об'ємі, що потрібний для нормального існування. У цьому випадку розмір резерву буде виконувати завдання захисту.

Наступним, вважаємо за потрібне, здійснити аналіз стану ресурсів (пасивів) АТ КБ «ПриватБанк» у сфері створення стійкості фінансів.

Базу ресурсів АТ КБ «ПриватБанк» створюють не використані активи на поточних і розрахункових рахунках та протерміновані депозити, випущені сертифікати депозитів і векселі, що мають можливість оформити юридичні особи, не використані активи на поточному та депозитному рахунках фізичних осіб та ін.

Стала база ресурсів установи банку є гарантією майбутньої дієвої роботи, база яких містить конкретний рівень диверсифікації, здатність використати грошові ресурси з джерел іншого походження та дотримання балансу активів установи банку в обмеженні строків і процентних ставок.

Визначаючи рівень диверсифікації пасивів потрібно прораховувати єдність чинників, що мають відношення до поділу депозитів згідно з географічними та галузевими ознаками, їх обсягами і видами, строками залучення та інше.

Під час процесуальності виконання аналізування пасивів найбільше спостереження має належити аналізуванню протермінованих депозитів дрібних вкладників чи чисельно обмежених великих клієнтів.

У першій ситуації, невелика ймовірність ризику може відбутись тільки у випадку раптового вилучення статків, через це необхідно здійснити можливість внесення змін процентних ставок за депозитами в умовах самого договору із банківськими вкладниками. Передую цьому умова об'єктивних чинників стабільної зміни процентних ставок на ринку.

У другій ситуації, коли установа банку за вказівник має великих вкладників, то необхідно врахувати в майбутньому додаткові варіації влиття бази ресурсів, тому що великі депозити значно мінливіші до ринкових

перетворень і, відповідно до цього, є ризикованішими щодо втрати ліквідності.

Значну роль посідають кредитування між банками, особливістю яких є недовгі терміни та епізодичність.

Ринок кредитувань між банками є високо ризикованим, тому цей факт несе в собі поганий вплив на прибутковість установи банку.

Проводячи аналіз балансу установи банку значеннєвим є розуміння відношення непостійних джерел ресурсних кредитувань, в тому числі і кредитування між банками. До того ж, окрім цього, необхідно взяти до уваги значення боргу відповідно до вексельних показників, емітованими банком, адже у випадку появи проблем із фінансової точки зору держателі векселів прагнуть якнайшвидше забрати власні вкладення, а розміщення нового векселя є непростим, так само як і отримання кредитування між банками.

Наступним важливим ресурсом є залишки на рахунках лоро, тобто незакритих банках-кореспондентів, як у вітчизняній, так і в іноземній валюті.

Залишки на рахунках лоро є особливим джерелом, тому що постійно присутня висока загроза вилучення депозитів раніше терміну, тому що установи банків завжди мають дотримуватись правил обов'язкового резервування.

Здійснюючи керування банківськими пасивами необхідно звернути увагу на роботу з фізичними особами, що є однією з найскладніших.

Як показує практика, витрати установ банків відшкодовуються винятково в тому випадку, коли сума задіяних від фізичних осіб джерел є більшою за 10% пасивів, водночас із цим, ця сума не має бути більшою, ніж обсяг капіталовкладень установи банку. Цей фактор є обов'язковим, тому що з'являється потреба в захисті зацікавлень фізичних осіб, щоб зберегти фінансову гарантію для здійснення відрахувань у Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. У цій ситуації деякий відсоток прибутків забирається з обігу установи банку. З іншого боку, у випадку значних негативних змін у сфері фінансового стану установи банку до тієї міри, що установа банку буде не

спроможна віддати кошти вкладника, буде використано кошти з Фонду. Це є своєрідним чинником для створення певного рівня довіри до установ банків.

Наступним вважаємо за потрібне, здійснити безпосередній аналіз зміни пасивів банківської установи, що ми аналізуємо (табл. 2.2).

Як бачимо з табл. 2.3., то загальна сума пасивів АТ КБ «ПриватБанк» 2021 року порівнюючи з 2017 роком виросла на 146 491 млн. грн.

Таблиця 2.3

Пасиви АТ КБ «Приватбанк» у 2017-2021 роках, млн. грн.

Пасиви	Період, роки					Абсолютне відхилення (2021/2017) разів
	2017	2018	2019	2020	2021	
Заборгованість перед НБУ	12394	9817	7721	-	-	зменшення в 12394 разів
Заборгованість перед банками та іншими організаціями	234	195	201	2	3	-98,7
Кошти клієнтів	212750	231055	240621	312708	325303	52,9
Зобов'язання орендаря з лізингу	-	-	1748	1855	-	-
Відстрочене зобов'язання з податку на прибуток	106	136	121	146	159	50,0
Інші фінансові зобов'язання	1759	2249	1522	2907	3770	114,3
Резерви та нефінансові зобов'язання	2638	3132	3260	12082	5446	106,4
Всього зобов'язань	230012	246584	255194	329700	334681	45,5
Акціонерний капітал	206060	206060	206060	206060	206060	0,0
Емісійний дохід	23	23	23	23	23	0,0
Резерв переоцінки будівель	747	687	614	689	4091	447,7
Нереалізований збиток від інвестиційних цінних паперів	(479)	(3303)	(1274)	(2937)	-	зменшення в 479 разів
Результат від операцій з акціонером	12174	12174	12174	12174	12174	0,0
Загальні резерви та інші фонди	6211	6211	6850	8481	9696	56,1
Накопичений дефіцит	(199943)	(190388)	(169918)	(171665)	(157247)	-21,4
Всього капіталу	24793	31464	54529	52825	66615	168,7
Всього зобов'язань та капіталу	254805	278048	309723	382525	401296	57,5

Джерело: розраховано на річних звітів АТ КБ «Приватбанк» [29]

Цей значний приріст здійснився у зв'язку зі зміною ряду чинників, а саме трансформувались такі показники:

- приріст боргу перед клієнтами на 112 553 млн. грн;
- приріст решти фінансових обов'язків на 2011 млн. грн;
- приріст нефінансових обов'язків на 2808 млн. грн;
- приріст резервної суми переоцінення нерухомої структури (будівель) на 3344 млн. грн.

Необхідно зазначити, що враховуючи наведені вище відомості АТ КБ «ПриватБанк» має своєю метою доєднання клієнтів способом розміщення їх статків на депозитах та рахунках, до є дуже дієвим інструментом у стратегічній роботі установи банку. Збільшення суми резерву та решти фондів АТ КБ «ПриватБанк» є показником того, об'єми здійснених дієвих операцій виросли й, внаслідок цього, виріс портфель кредитування установи банку.

Як наслідок здійсненого аналізу, можемо зазначити, що динаміка даних є позитивною та доводить дієву політику керування управлінського органу АТ КБ «ПриватБанк», що свідчить про стабільний розвиток установи банку.

В цілому, можемо зазначати, що будь-яка установа банку, на рівні із соціальною складовою, спрямована на отримання доходів.

Необхідно зазначити, що рівень стійкості фінансів установи банку є значно вагомим не лише для конкретної установи банку, а й для держави загалом, адже не здатність до сплати одного банку може стати причиною збанкрутування решти суб'єктів, викликати втрату стабільності грошово-кредитної системи в цілому. Отже, як для установ банківських, так і для держави досить-таки вагомим є створення підходів до керування потоками фінансів установ банку, розуміння стратегій ринку. Дієве рішення власним капіталом є одним із найголовніших чинників діяльності установи банку, що спрямована на доходи. З цих причин, вважаємо за потрібне, перед тим, як перейти до безпосередніх аналізувань показників, що описують рівень

стійкості фінансів АТ КБ «ПриватБанк», необхідним є моніторинг динаміки відомостей звіту про фінансові дані (табл. 2.3).

Здійснивши аналіз табл. 2.4. протягом 2017-2021 рр необхідно зазначити, що показник відсоткових прибутків 2019 року виріс на 124 30 млн грн порівняно з 2017 роком, водночас із цим знизився розмір відсоткових витрат до -6755 млн грн. Як результат, можемо зазначити, що розмір чистого відсоткового прибутку виріс протягом терміну, що аналізується у 4,8 разів і в кінці 2021 року складав 29 317 млн грн.

Таблиця 2.4

**Дослідження динаміки показників звіту про фінансові результати
АТ КБ «Приватбанк» у 2017-2021 роках, млн. грн.**

№	Стаття звіту	Період, роки					Абсолютне відхилення (2021/2017), млн. грн.
		2017	2018	2019	2020	2021	
1	Процентні доходи	24485	30754	33841	33563	36915	+12430
2	Процентні витрати	(-18374)	(-14002)	(-14174)	(-11961)	(-6755)	-11619
3	Доходи за виплатами та комісійними	6111	19590	24575	27649	35057	+28946
4	Витрати за виплатами та комісійними	(-3017)	(-4402)	(-6386)	(-8888)	(-11840)	+8823
5	Чистий процентний дохід	6111	16752	19667	21602	29317	+23206
6	Чисті процентні доходи після вирахування резерву на зменшення корисності	(-12235)	10663	19663	19831	28461	+40696
7	Прибуток до оподаткування	(-23895)	12789	32609	24296	35067	+58962
8	Чистий прибуток за рік	(-23914)	12798	32609	22302	35050	+58964
9	Інші сукупні доходи (витрати)	(1016)	(1874)	1974	(1549)	(1818)	-802
10	Всього сукупних доходів за рік	(-24930)	10924	34583	22753	33232	+58162

Джерело: розраховано на основі річних звітів АТ КБ «Приватбанк» [29]

Обсяг прибутків за виплатами та комісійними АТ КБ «ПриватБанк» виріс на 28 946 млн грн, що у відношенні становить у 5,8 разів. Витрати за комісійними і виплатами теж зросли, у порівнянні з 2021 роком та 2017 р., у 3,9 рази.

Важливим чинником, що є характеристикою дієвості установи банку є обсяг загального прибутку, що протягом періоду, який аналізується збільшився з -24 930 млн грн до 33 232 млн грн 2022 року, що становить на 58 162 млн грн більше.

Обсяг усіх доходів АТ КБ «ПриватБанк» разом 2019 року становив 34 583 млн грн. Цей показник стабільно є найвищою фінансовою відомістю протягом останніх п'яти років (рис. 2.2).

З рис. 2.2 маємо можливість дослідити, що для АТ КБ «ПриватБанк» притаманною є нестабільна тенденція, в тому числі тенденція зростання із 2017 року по 2019 і знижувальна протягом 2019-2020 років. Потім, з 2021 року, прибуткова, позитивна, тенденція поновилаь.

Зростання об'єму усіх доходів АТ КБ «ПриватБанк» разом спричинено збільшенням як винятково чистого відсоткового прибутку, так і прибутків за виплатами та комісійними, не зважаючи на невелике збільшення за термін, що аналізується відсоткових витрат і витрат за виплатами і комісійними (табл. 2.3).

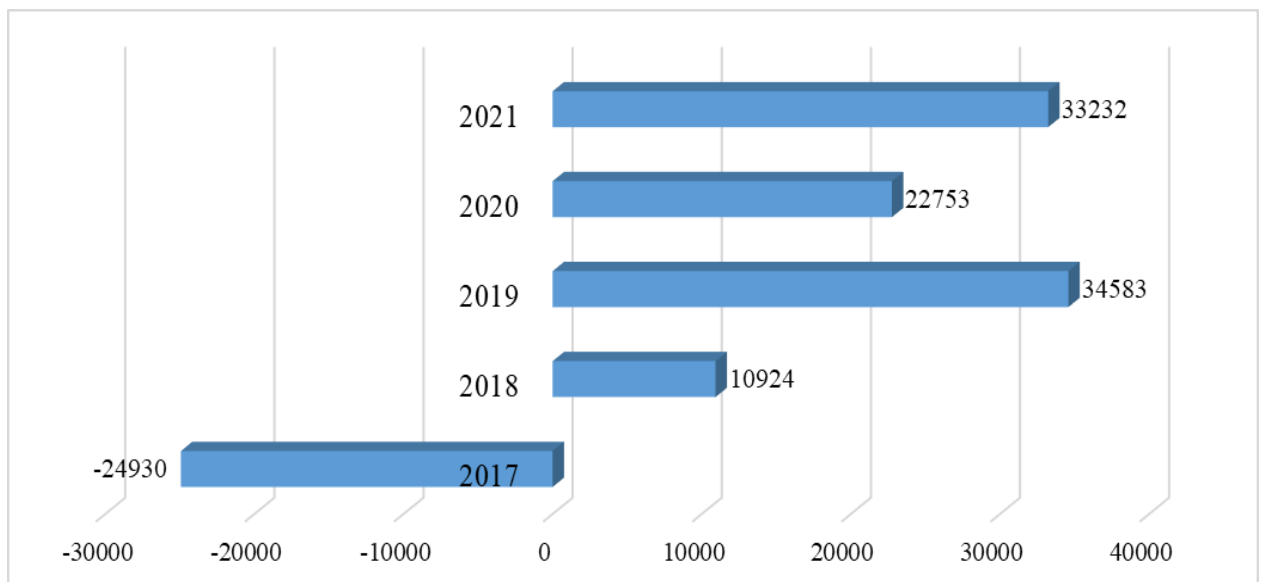

Рис. 2.2. Динаміка змін сукупного доходу АТ КБ «Приватбанк» впродовж 2017-2021 роках, млн. грн.

Джерело: побудовано на основі річних звітів АТ КБ «Приватбанк» [29]

Слід відмітити, що впродовж останніх п'яти років чистий дохід АТ КБ «ПриватБанк» збільшився на 58 964 млн грн, що є одним із найпозитивніших результатів фінансової складової установ українських банків.

У цілому необхідно відмітити, що установи банків діють дуже дієво та дарують великі доходи країні.

Ще одним вагомим чинником є значення показника рентабельності. Враховуючи його значеннєвість, вважаємо за необхідне, проаналізувати показник рентабельності активів АТ КБ «ПриватБанк» (ROA) і рентабельності капіталу АТ КБ «ПриватБанк» (ROE) протягом останніх п'яти років. Результати розрахунків продемонстровано у вигляді рис. 2.3.

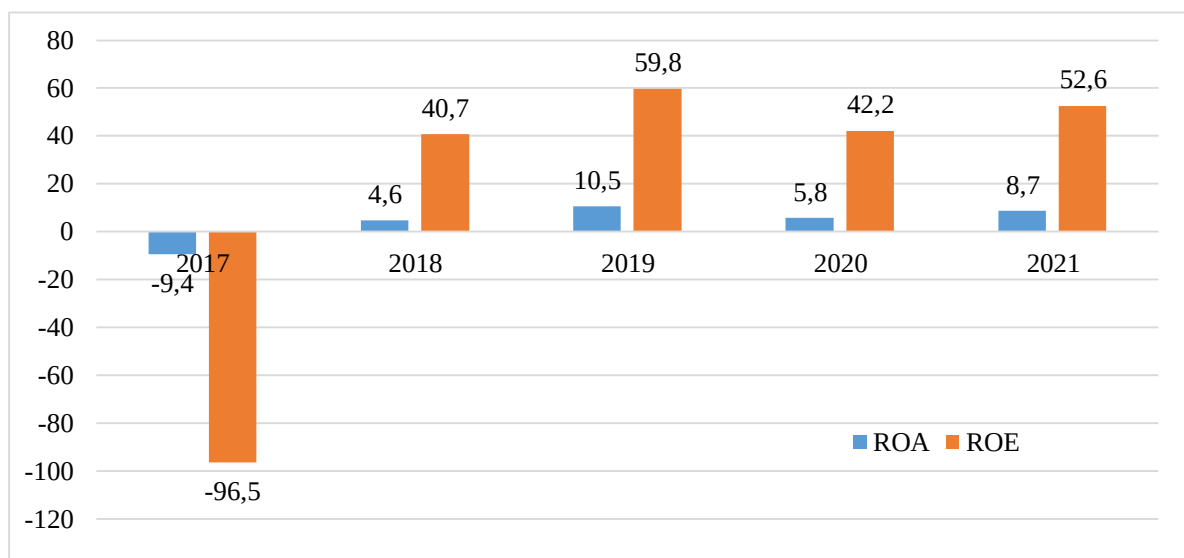

Рис. 2.3. Дослідження динаміки показників рентабельності активів (ROA) та капіталу АТ КБ «ПриватБанк» (ROE) у 2017-2021 роках

Джерело: побудовано на основі річних звітів АТ КБ «Приватбанк» [29]

Слід зазначити, що саме показники ROE і ROA демонструють найвагоміші показники цього коефіцієнта в 2017 році, згідно з цим наприкінці 2020 року маємо показники для розуміння об'єктивності оцінки доходу.

З рис. 2.3. бачимо, що показник рентабельності активів АТ КБ «ПриватБанк» (ROA) демонструє відповідність із нормативними вимогами протягом 2018-2021 років, винятком є 2017 рік. Внаслідок цього, можемо

зазначити такі висновки, що протягом 2018-2021 років АТ КБ «ПриватБанк» досить дієво застосовує наявні в нього ресурси, а 2017 року – не дієво, адже показник був меншим за 1%.

Щодо показника прибутковості капіталу (ROE), то показник, ідентично до показника ROA, 2017 року значною мірою змінився у негативну сторону порівняно з нормативним, показник якого складав не нижче 15%. Водночас протягом 2018-2021 років показник прибутковості капіталу (ROE) дорівнював нормативному показнику та показував, скільки чистого доходу отримує установа на 1 грн особистого капіталу.

Із ціллю оцінення стійкості фінансів АТ КБ «ПриватБанк», вважаємо за необхідне, застосувати метод коефіцієнтного аналізу, обчисливши такі коефіцієнти: співвідношення власного капіталу та активів, відношення статутного капіталу до балансового капіталу, мультиплікатора капіталу, надійності та фінансового важеля.

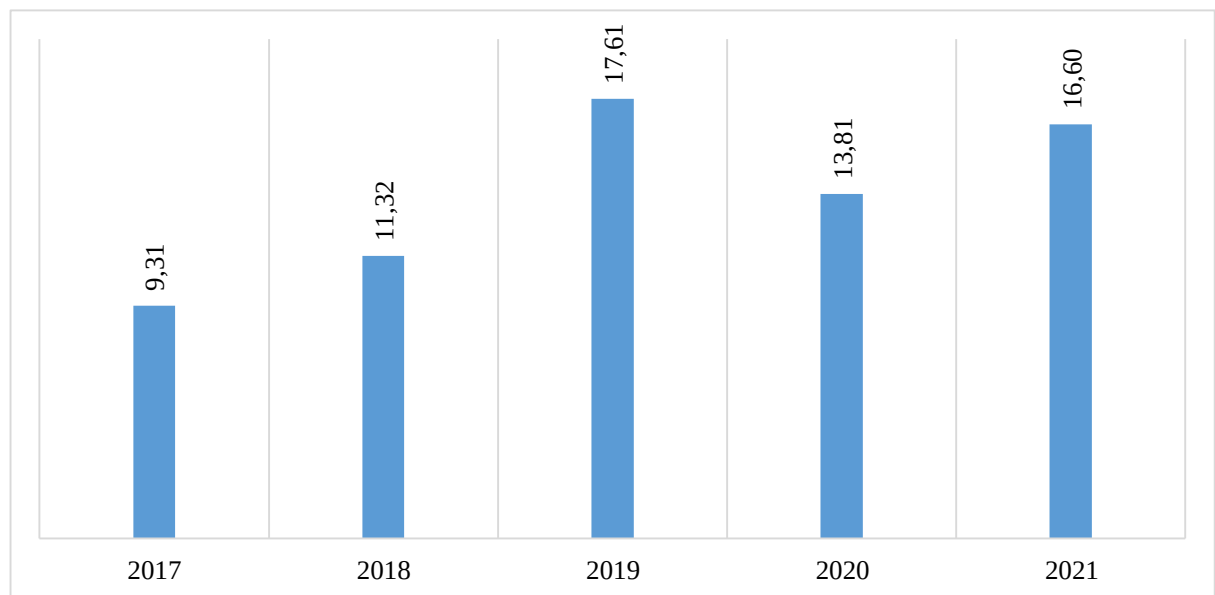

Рис. 2.4. Динаміка коефіцієнту співвідношення власного капіталу та активів АТ КБ «Приватбанк» впродовж 2017-2021 роках

Джерело: побудовано на основі річних звітів АТ КБ «Приватбанк» [29]

Коефіцієнт пропорції власного капіталу і активів в установі банку, що зазначається в аналізі протягом всього періоду перебуває у рамках норми і

має показник вище нормативного значення, а саме більше 4%. Окрім цього, бачимо його збільшення до 17,61 2019 року, що є на 8,29% більше від цього ж самого показника цього коефіцієнта 2017 року, а вже в показниках кінця 2020 року бачимо зменшення до 13,81 % та приріст 2021 року до показника розміром 16,60% (рис. 2.4). Збільшення цього показника вказує на наявність позитивної динаміки.

Звертаючи увагу на той чинник, що нормативний показник дорівнює показнику не нижче 4% бачимо наслідок, що АТ КБ «ПриватБанк» протягом 2019-2020 років має досить позитивне значення рівня фінансових активів саме завдяки власному капіталу.

Обсяг статуту капіталу протягом всього періоду становив 206 060 млн грн та демонстрував суму, що дорівнювала показнику вище власного капіталу (рис. 2.5).

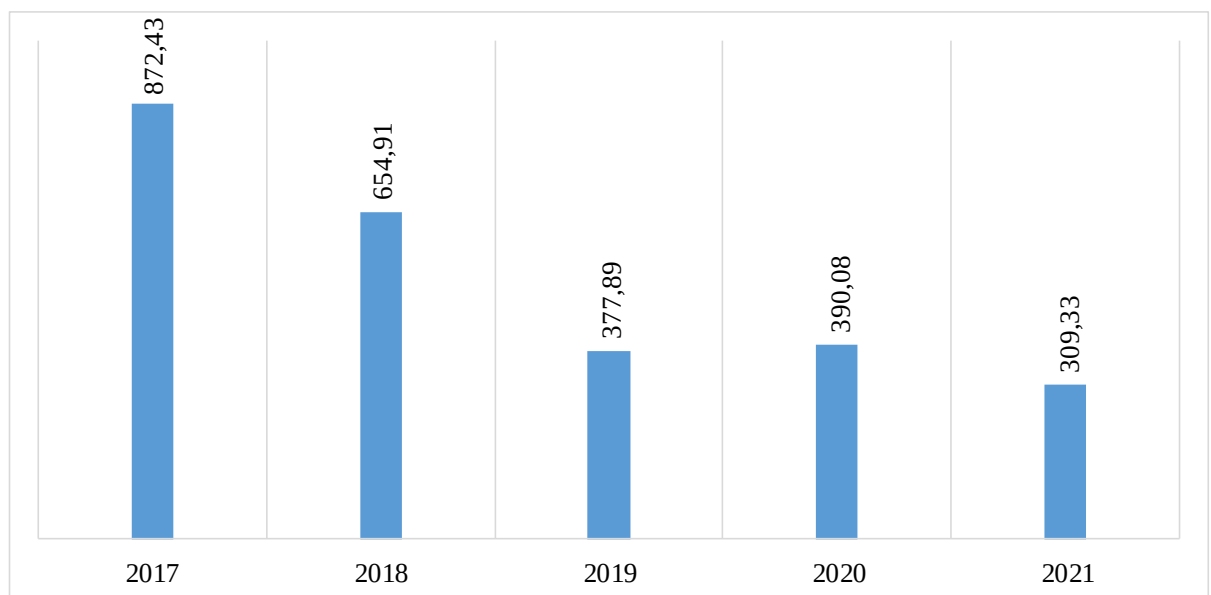

Рис. 2.5. Динаміка коефіцієнту відношення статутного капіталу до власного капіталу АТ КБ «Приватбанк» впродовж 2017-2021 роках

Джерело: побудовано на основі річних звітів АТ КБ «Приватбанк» [29]

Показник коефіцієнта мультиплікатора капіталу демонструє тенденцію збільшення, при цьому протягом п'яти років коефіцієнт є меншим порівняно з нормативним. Проте, необхідно вказати, що показник коефіцієнту

демонструє непохитність установи банку та збільшення прибутку акціонерного капіталу (рис. 2.6).

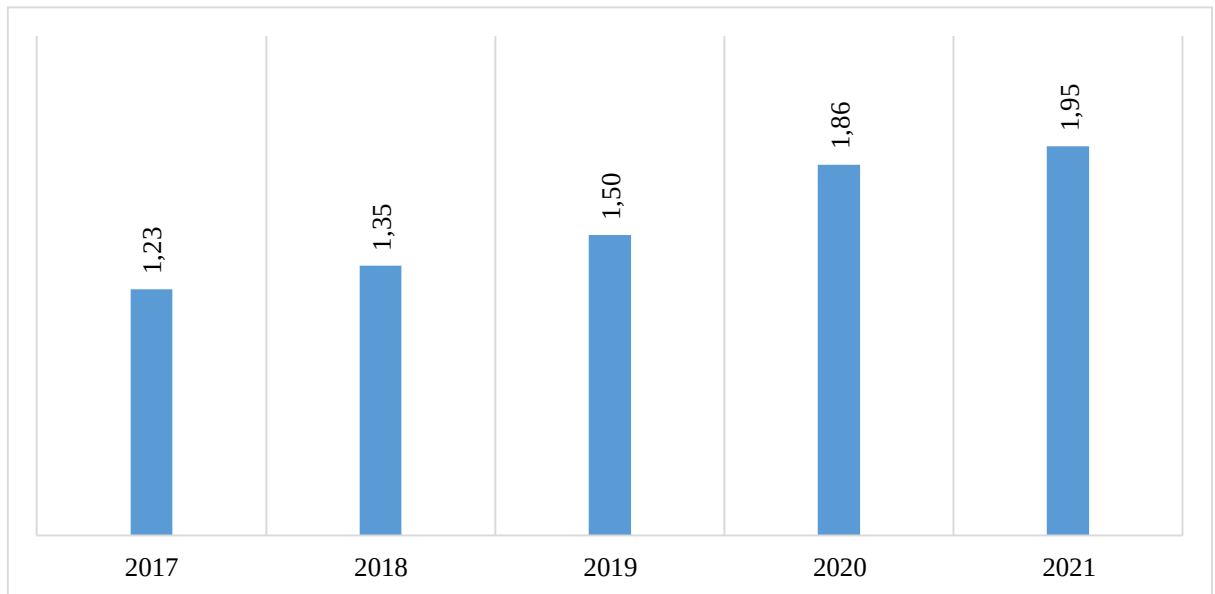

Рис. 2.6. Динаміка коефіцієнту мультиплікатора капіталу АТ КБ «Приватбанк» впродовж 2017-2021 роках

Джерело: побудовано на основі річних звітів АТ КБ «Приватбанк» [29]

Далі вважаємо за доцільне відобразити динаміку коефіцієнту надійності та фінансового важеля АТ КБ «Приватбанк» на рис. 2.7 та 2.8.

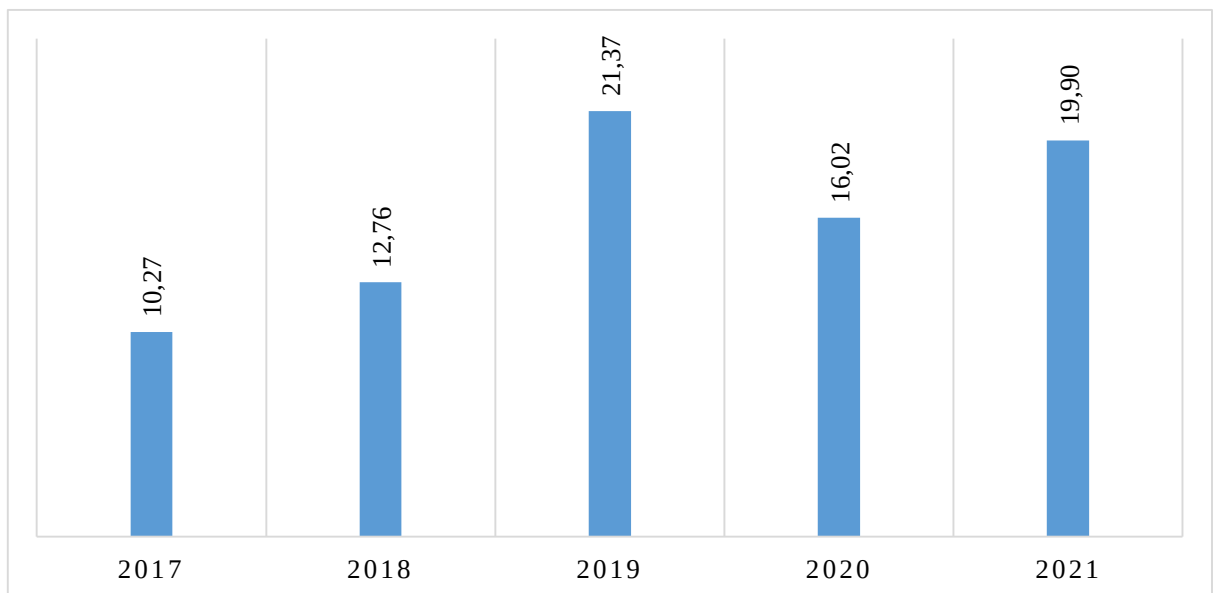
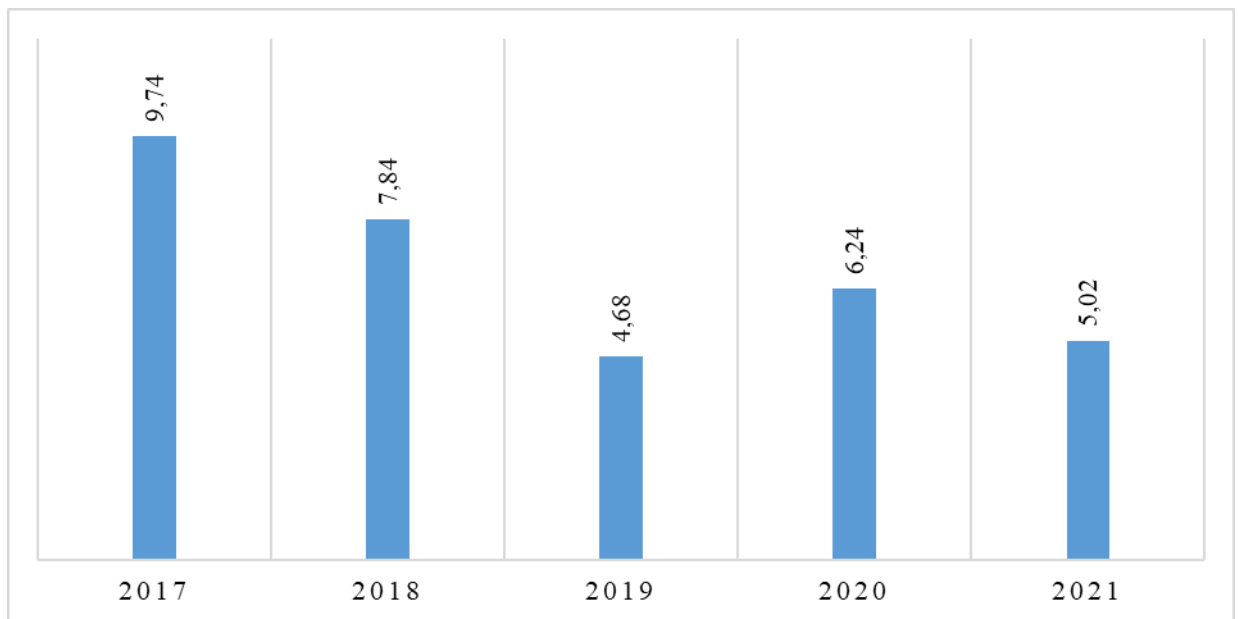

Рис. 2.7. Динаміка коефіцієнту надійності АТ КБ «Приватбанк» впродовж 2017-2021 роках

Джерело: побудовано на основі річних звітів АТ КБ «Приватбанк» [29]

**Рис. 2.8. Динаміка коефіцієнту фінансового важеля АТ КБ «Приватбанк»
впродовж 2017-2021 роках**

Джерело: побудовано на основі річних звітів АТ КБ «Приватбанк» [29]

Дуже змістовним показником є показник ліквідності, який демонструє оцінку здатності установи банку гарантувати відповідальність за свої обов'язки у рамках строку, що відведено їй без втрат.

Під час розрахунку ліквідності потрібно сфокусуватись на здійсненні обраних показників та нормативів ліквідності (табл. 2.5).

Наступним, вважаємо за доцільне, проаналізувати такі показники ліквідності АТ КБ «ПриватБанк» як: норматив миттєвої ліквідності (Н4) (нормативне значення не менше 30%), норматив поточної ліквідності (Н5) (нормативне значення не менше 40%) та норматив короткострокової ліквідності (Н6) (нормативне значення не менше 60%). А також для 2019-2021 років коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами (нормативне значення не менше 80%) та коефіцієнт покриття ліквідністю в іноземній валюті (нормативне значення не менше 50%). Потрібні відомості можемо отримати зі звітності фінансів.

**Розрахунок коефіцієнтів ліквідності АТ КБ «Приватбанк»
за 2017-2021 роки**

№ з/п	Показник	Од. виміру	Норма- тивне значення	Роки				
				201 7	2018	2019	2020	2021
Вхідні дані до розрахунку								
1.	Норматив миттєвої ліквідності (Н4)	%	не менше 30%	32,47	43,46	-	-	-
2.	Норматив поточної ліквідності (Н5)	%	не менше 40%	155,54	141,98	-	-	-
3.	Норматив короткострокової ліквідності (Н6)	%	не менше 60%	99,76	97,74	100,41	92,92	93,76
4.	Коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами (LCRBB)	%	не менше 80%	-	263,61	268,26	278,23	258,85
5.	Коефіцієнт покриття ліквідністю в іноземній валюті (LCRiB)	%	не менше 50%	-	102,03	307,71	218,18	200,36

Джерело: розраховано автором

Як бачимо з відомостей табл. 2.5 протягом 2017-2021 років показники ліквідності АТ КБ «ПриватБанк», аналіз якого здійснюється, демонструє показними, що є значно більшими за ті, що визначені як нормативно найменші.

Наступним, вважаємо за потрібне, виконати оцінку стійкості фінансів за методом Кромонава, що потребує застосування методу індексів.

Цей спосіб є дуже фундаментальним, тому що демонструє повну інформаційну відомість про стан економічно-фінансових дій установи банку. Згідно з методом Кромонава оцінка діяльності, що формує рейтинг установи банку здійснюється етапами, а саме:

- пошук абсолютних показників існування установи банку:
- параметри зобов'язань, капіталу, активів;
- обчислення генерального коефіцієнту надійності;
- обчислення коефіцієнту миттєвої ліквідності;
- обчислення крос-коефіцієнту;
- обчислення коефіцієнту захищеності;
- обчислення коефіцієнту фондової капіталізації;
- здійснення обчислення поточного індексу надійності установ банків, що є системою (узагальненою) рейтинговою оцінкою.

Вважаємо за потрібне, далі зазначити безпосередні розрахунки. Із цією ціллю об'єднуємо вище зазначені обчислення у рис. 2.9.

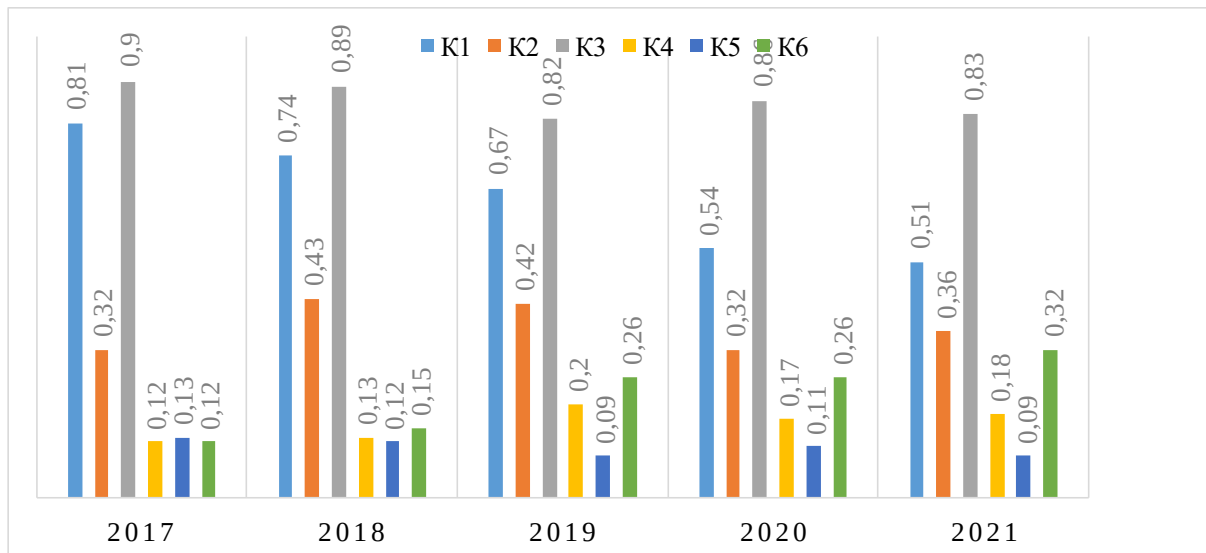

Рис. 2.9. Вихідні показники фінансової стійкості АТ КБ «Приватбанк» за методикою Кромона впродовж 2017-2021 роки

Джерело: побудовано на основі річних звітів АТ КБ «Приватбанк» [29]

З рис. 2.10 бачимо, що інтегральний показник рухомо трансформується від 48,5 2017 року до 36,6 2021 року, відповідно.

Оперуючись отриманими показниками та визначеннями, що пропонує Кромона, можемо зробити такий висновок: АТ КБ «ПриватБанк» вважаємо досить-таки надійним, тому що показник є високим від 25-30 балів.

Отже, відповідно до отриманих обчислень стійкості фінансів за методом Кромона АТ КБ «ПриватБанк» має достатній показник стійкості

фінансів та, відповідно до цього, установу цього банку варто вважати надійною.

Рис. 2.10. Інтегральне значення показника фінансової стійкості АТ КБ «Приватбанк» за методикою Кромонава впродовж 2017-2021 роки

Джерело: побудовано на основі річних звітів АТ КБ «Приватбанк» [29]

До того ж, висновок, який продемонстровано вище є аналогічним згідно з обчисленнями за всіма методиками: факторний, CAMELS та Кромонава, що демонструє нам дієве існування установи банку та присутність дієвого менеджменту.

Загалом, роблячи висновки й визначаючи оцінку фінансової діяльності АТ КБ «ПриватБанк» протягом 2017-2021 років, слід зазначити позитивний висновок, адже у всіх параметрах оцінок результати діяльності банку знаходяться у нормі.

Як результат оцінки, ми маємо досить високі показники головних коефіцієнтів, що вказують на загальну дієвість діяльності банку та рівень фінансової стійкості в тому числі.

Помітно, що в АТ КБ «ПриватБанк» обрано дієву стратегію розвитку, що дає змогу отримувати високі результати. Результати, які мали відношення до оцінки фінансового стану установи банку на ринку, більше того, оцінки змісту активів-пасивів, прибутків-витрат, доходу абсолютно повністю співпадають із коефіцієнтною оцінкою. Всі випадки демонструють сталий розвиток установи банку, що, відповідно до цього, позитивно відбивається на її діяльності.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ

3.1. Методи вдосконалення управління банківськими ризиками та підвищення ефективності кредитного портфеля

В умовах економічної кризи, що охопила всі області діяльності людини, найбільш чутливою щодо нього виявилася банківська сфера. У банківській сфері дотримання вимог управління ризиками є особливо важливим, оскільки їх порушення призводить не тільки до банкрутства одного банку, але викликає ефект «доміно» у банківській системі та економіці в цілому. Однією з невід'ємних показників будь-якої сфери людської діяльності є ризик, якому належить важлива роль формуванні основних результатів фінансової складової діяльності банку.

Ризик – неминуча частина комерційних операцій банку. Проте банки завжди намагаються уникнути будь-яких видів ризиків, а при можливості звести їх до мінімуму.

Основним інструментом зниження кредитного ризику, зумовленого невиклатою за кредитними договорами є наявність забезпечення. У якості забезпечення банк приймає: гарантії, поруки та застави. Для обмеження кредитного ризику може бути прийнято одночасно кілька видів забезпечення.

Заставна політика націлена на підвищення якості заставного забезпечення. Якість застави визначається ймовірністю отримання грошових коштів у розмірі передбачуваному заставній вартості при обігу стягнення щодо застави чи її реалізації. Якість застави опосередковано характеризується переліком та суттєвістю пов'язаних із заставою ризиків та визначається низкою чинників.

Фактори, які істотно впливають на якість заставного забезпечення:

- ліквідність предмета застави;

- повнота та якість аналізу характеристик предмета застави;
- достовірність визначення вартості предмета застави на етапі первинного розгляду;
- ризики знецінення предмета застави через волатильність ринку або якостей самого предмета застави;
- схильність предмета застави до ризиків втрати та пошкодження в силу навмисних та ненавмисних дій;
- ризики, зумовлені причинами правового характеру;
- застосовувані банком та заставником хеджуючі заходи (страхування, застава, передача документів на зберігання до банку тощо).

Чинним інструментом оцінки банківських ризиків є стрес-тестування. Стрес-тестування не є новим інструментом у системі банківського ризик-менеджменту, проте в даний час суттєво підвищилася його значимість, розширився зміст та збільшилась кількість пов'язаних з ним викликів для фінансової галузі економіки загалом. Як показує аналіз та узагальнення практики, сьогодні, на жаль, відсутні уніфіковані методики, що регламентують порядок проведення стрес-тестування фінансової стійкості кредитної організації у вітчизняних банках.

Стрес-тестування – це аналітичний інструмент багатоваріантного аналізу операційних та фінансових ризиків, який полягає в отриманні об'єктивної інформації та професійної оцінки потенційного впливу на фінансовий стан комерційного чи інвестиційного банку ряду заданих змін у факторах ризику в непередбаченій або екстремальній ситуації (потенційні збитки).

У документах Базельського комітету з банківського нагляду визначено роль стрес-тестування як заходу, що доповнює інші підходи до управління ризиками [31]. Стрес-тестування не може заповнити всі вузькі місця у системі банківського ризик-менеджменту, але, будучи частиною комплексного підходу до управління ризиками, відіграє провідну роль у

зміцненні корпоративного управління та стійкості окремих кредитних організацій та національних банківських систем.

Національний банк України проводить стрес-тестування банків, використовуючи підхід «згори донизу» [28]. Обмеженість даної моделі полягає в тому, що в ній відсутні формалізація та оцінка макроекономічної ситуації.

Найбільша частина втрат вітчизняного банківського сектора може бути пов'язана з кредитним ризиком (зростання середньої частки поганих боргів у позичковому портфелі, а також формування резервів з пролонгованих позик у песимістичному та екстремальному сценаріях). У структурі втрат від реалізації ринкового ризику втрати від відсоткового ризику припадає 65-81%, на втрати від фондового ризику – 15-32%, та на втрати від валютного ризику – 3-4% [22].

Огляд моделей та методів оцінки основних видів ризиків з метою стрес-тестування у банках представлений у табл. 3.1

У Європі комплексний підхід до стрес-тестів сприяє формуванню єдиного підходу до управління банківськими ризиками. Нині недостатньо розроблено проблему структурування комплексних ризиків окремих бізнесів кредитної організації, що пов'язана з управлінням ризиками банку.

Таблиця 3.1

Підходи та моделі оцінки основних ризиків з метою стрес-тестування

Ризик	Підхід	Тип моделі
Кредитний	Стандартизований підхід	
	Кількісні (статистичні) моделі (наприклад, CreditRisk+, CreditMetrics, KMV, CreditPortfolioView, Internal Ratings-Based Approach та ін.	
	Моделі для оцінки ймовірності дефолту позичальника (PD)	Скорингові моделі (дискримінаційний аналіз або економетричне моделювання)
		Моделі з урахуванням ринкових даних (структурні моделі (типу Мертона) чи моделі скороченої форми)
		Гібридні моделі
Ліквідності	Метод коефіцієнтів	
	Метод, що ґрунтується на концепції грошових потоків (платіжний календар)	
	Кількісні (статистичні) методи прогнозування потреби банку ліквідності	

Продовж. табл. 3.1

Ринковий	Стандартизований підхід	Модель строку настання платежу
		Модель дюрації
	Внутрішній підхід	Дисперсії-коваріації (аналітичний, параметричний)
		Історичного моделювання
		Імітаційне моделювання (наприклад, метод Монте-Карло)
Відсотковий	Метод геп-аналізу	
	Метод дюрації	
	Метод імітаційного моделювання	

Джерело: розраховано автором

Наведемо варіант систематизації значимих для ризиків фінансових показників, що піддаються стрес-тестуванню банківських установ (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Підходи та моделі оцінки основних ризиків з метою стрес-тестування

Вид ризику	Параметри (зони) ризику	Коефіцієнти
Кредитний	Зниження кредитоспроможності позичальника. Погіршення якості кредитного портфеля. Виникнення простроченого основного боргу та відсоткових платежів. Утворення поганих боргів. Прояв факторів ділового ризику. Ненадійність джерел погашення боргу	Коефіцієнт регулятивного капіталу. Коефіцієнт економічного капіталу. Коефіцієнт капіталу за даними бухгалтерського обліку
Ліквідності	Використання короткострокових ресурсів покриття більш довгострокових активів. Покриття летючими ресурсами низьколіквідних активів	Коефіцієнти ліквідності, передбачені Базелем III. Внутрішні коефіцієнти ліквідності
Ринковий	Невідповідність розміру та строку активів та пасивів банку, чутливих до зміни процентних ставок у даному періоді. Прогнозована невідповідність у зміні процентних ставок за залученими ресурсами над ставками, пов'язаними з розміщенням цих ресурсів	Ризикова вартість. Коефіцієнт регулятивного капіталу
Операційний	Недостатній рівень кваліфікації персоналу під час виконання нових операцій. Використання нового програмного забезпечення. Незабезпеченість законодавчою базою нових напрямів розвитку бізнесу банку. Обмеженість або низька якість внутрішнього контролю	Коефіцієнт регулятивного капіталу. Внутрішні показники

Втрата дохідності	Нестабільні джерела формування прибутку. Зростання реальної вартості ресурсів. Частка активів, що не працюють. Використання стабільної або довгострокової частини ресурсів для покриття високоліквідних активів, що призводить до скорочення або появи негативної процентної маржі	Грошові потоки. Чистий прибуток. Коефіцієнт капіталу за даними бухгалтерського обліку
-------------------	--	---

Джерело: розраховано автором

Аналіз зарубіжної та вітчизняної теорії та практики стрес-тестування є основою для розробки послідовного та логічно обґрунтованого порядку побудови системи комплексного стрес-тестування фінансової стійкості у банку. Спочатку (протягом 2-3 місяців) формується група стрес-тестування та узгоджується план роботи між структурними підрозділами, проводиться збір інформації та формування баз даних для здійснення процедури стрес-тестування. Керівник здійснює контроль за процесом збирання інформації для стрес-тестування. На етапі розробки моделі стрес-тесту (1-2 місяці) обґрунтовуються пропозиції, узагальнюється звітність, будується бізнес-план, а також здійснюється вибір ключових показників діяльності банку, розробляється прогнозна звітність та розраховується ставка дисконтування на основі концепції середньозваженої вартості капіталу. Потім проводиться розрахунок грошових потоків та вартості банку загалом, а також аналіз чутливості. Важливо призначити відповідальних осіб за етапи стрес-тестування (керівника відділу ризик-менеджменту, начальника групи стрес-тестування чи бізнесів).

Моделювання стрес-сценаріїв здійснюється на щомісячній основі. У ході процесу здійснюється аналіз ринку, конкуренції та суттєвої інформації в рамках заходів. Потім робиться розрахунок стрес-сценаріїв та актуалізується модель стрес-тестування. Керівник відділу внутрішнього контролю контролює розробку заходів щодо ідентифікації кризової ситуації. Результати розглядаються у відділі з управління активами та пасивами, а затверджуються правлінням чи іншим уповноваженим органом банку.

Для визначення шляхів удосконалення методичних підходів до організації стрес-тестування фінансової стійкості банку виділимо рівні виконання банками стрес-тестів. Регулятор зможе оцінити рівень зрілості банків з погляду виконання стрес-тестів. Виділимо рівні виконання стрес-тестів, розподіливши банки за категоріями (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Розподіл банків, залежно від виконання стрес-тестів

Рівень	Характеристика
Зірки	Налагоджено комплексний процес та керівництво ним. Виділено ресурси. Використовуються моделі та системи. Необхідність проведення стрес-тестування враховується під час розробки.
Переможці	Пріоритет використання стрес-тестування з метою бізнесу перед вимогами регуляторів. Налагоджено комплексний процес та керівництво ним. Виконується переважно кількісний аналіз. Виділено ресурси. Стрес-тестуванню піддаються всі види ризиків
Юніори	Виконують вимоги регулятора. Процес розроблено. Проводиться кількісний аналіз. Дії визначаються вимогами регулятора. Стрес-тестування наражається на кілька ризиків: кредитні та ринкові.
Початківці	Перший етап. Процес стрес-тестування відсутній. Покладаються на думки експертів. Спеціальних ресурсів не виділено Стрес-тестуванню піддаються лише ринкові ризики

Джерело: розраховано автором

До категорії «початківці» відносяться банки, що знаходяться на стадії розвитку методик стрес-тестування. Вони проводять стрес-тестування нерегулярно або не проводять зовсім, а при ухваленні рішень покладаються на експертні судження та оцінки. У них немає можливостей та ресурсів для побудови комплексної системи через відсутність необхідних даних та інструментарію.

До категорії «Юніори» можна віднести банки, які проводять стрес-тестування відповідно до вимог регуляторів, створюючи звіти відповідно до стандартизованого підходу Базеля II. Процес вироблення тестів налагоджений, але нетехнологічний і пов'язаний з нестачею даних та кількісних моделей. При ухваленні рішень спираються на експертні судження та оцінку.

До категорії «Переможці» належать банки, в яких процес стрес-тестування налагоджений та має комплексний характер. Керівництво використовує результати стрес-тестів задля досягнення цілей бізнес-планування.

До категорії «Зірки» належать банки, які визнають цінність використання стрес-тестування для бізнес-планування та прийняття рішень. Стрес-тестування є в них невід'ємною частиною системи управління банківськими ризиками. Банківський менеджмент прикладає зусилля для повної автоматизації процесу. Безумовно, виникають проблеми інтеграції із системами банківської групи, координацією бізнес-підрозділів та відділів з управління ризиками, доступом до історичних даних та стрес-тестуванням прибутку та збитків.

В умовах вітчизняної дійсності та традиціях ведення банківського бізнесу фінансову стійкість комерційного банку характеризують скоріше практика та поточний результат, коли результати стрес-тестів носять скоріше суб'єктивний та теоретичний характер. Водночас головними ризиками для великих банків, як і раніше, залишаються кредитний, ризик ліквідності та ринковий ризик. Для малих банків актуальним ризиком виступає виникнення конфлікту між власниками та менеджерами.

Сучасний процес проведення стрес-тестування у системоутворюючих банках України, на жаль, неможливо охарактеризувати як систему комплексного управління ризиками, оскільки він представляє сценарний аналіз чутливості портфеля окремих видів ризиків з урахуванням незначної кількості параметрів. Більшість вітчизняних банків не здатні проводити

стрес-тестування з кадрових, фінансових та технічних причин. Існує нестача масивів статистичних даних. Певні проблеми проведення стрес-тестування склалися у регіональних середніх та малих банках. По оцінках іноземних фахівців, накопичений запас спеціальних знань та набутих практичних навичок відчизняними фахівцями є недостатнім для більш активної побудови системи сучасної банківського нагляду

Мало використовуються внутрішні стрес-тести. Впровадження процедур управління операційними ризиками знаходиться на позиції, що наздоганяє.

Стрес-тестування за цим напрямком розвинене слабо. Недостатньо стандартизовано методологічні підходи до організації стрес-тестування.

Проте процес вироблення банківських стандартів відбувається активно. Розвиваються інструменти ризик-менеджменту: моделі «згори донизу» (від регуляторів) та «знизу вгору» (від професійної спільноти учасників ринку).

На макроекономічному рівні ключовою проблемою стрес-тестування для українських банків є переведення макроекономічних стрес-сценаріїв у параметри ризику, до яких належать ймовірність дефолту позичальника, рівень можливих втрат при дефолті та величина коштів під ризиком, а також зміни у грошових потоках та оцінка прибутку та збитків.

На мікроекономічному - крім проблеми адаптації стрес-тестування найбільш суттєвими є сприйняття регулятивних вимог як додаткових витрат, а також недостатня залученість топ-менеджменту до процесів впровадження стрес-тестування, недостатня автоматизація бізнес-процесів та дефіцит баз даних.

3.2. Оцінка економічної ефективності запропонованих заходів

Далі, вважаємо за доцільне, провести розрахунок ефективності застосування системи стрес-тестування в банківській установі.

Для розрахунку використовуємо звітність та основні показники діяльності АТ КБ «ПриватБанк».

Інвестиційні витрати за проектом подаємо у вигляді табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Інвестиційні витрати за проектом впровадження (тис. грн)

Найменування інвестиційних витрат	Сума
Придбання програмного продукту	2000
Інші капіталовкладення (встановлення програмного забезпечення)	350
Усього капітальних вкладень	2350

Джерело: сформовано на підставі Інтернет-джерел

Сума інвестицій всього становить 2350 тис. грн, у тому числі на модернізацію обладнання 2000 тис. грн.

Розрахунок ведеться з урахуванням фінансування заходів за рахунок власних коштів. Рух коштів представлений у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Рух коштів інвестиційного проекту

Рух грошових коштів	2023	2024	2025	2026
Інвестиції	2350000			
Надходження	-	9906100	14859150	14859150
Витрати на встановлення програмного забезпечення та його супроводу	-	1877560	2816340	2816340
Постійні витрати	-	261000	261000	261000
Заробітна плата та нарахування на неї	-	1460000	2190000	2190000
Податок на прибуток	-	1513809,6	2302034,4	2302034,4
Чистий прибуток	-2350000	2443730,4	7289775,6	14579551,2
Амортизація	-	235000	235000	235000
Чистий грошовий потік	-2350000	2208730,4	7054775,6	14344551,2

Джерело: розраховано автором

Аналіз чутливості показує, де саме додаткова інформація була б найбільш корисною.

У табл. 3.6 наочно зображено розрахунок NPV щодо різних значень кожної зі змінних з фіксацією інших показників на «очікуваному» рівні.

Таблиця 3.6

Аналіз чутливості (у грн)

Змінні	Діапазон			NPV (при $r = 16,04\%$)		
	-10%	0%	10%	-10%	0%	10%
Прибуток	8915490	9906100	10896710	11634242	13973101	16603142
Витрати	1689804	1877560	2065316	14772635	13973101	13616468
Заробітна плата	1314000	1460000	1606000	14677431	13973101	13307341

Джерело: розраховано автором

Обмеженнями в цьому виді аналізу є те, що він дає неоднозначні результати і те, що найчастіше змінні, що варіюються, взаємопов'язані.

При оптимістичному та песимістичному прогнозах зазначені величини відхиляються від очікуваного значення на 10%. Таким чином, найгірший варіант - при зменшенні виручки від реалізації на 10%, у цьому випадку NPV стає мінімальним та рівним 11634242 грн, а найкращий варіант - при збільшенні виручки від реалізації на 10%.

Під час аналізу інвестиційної діяльності використовуються такі критерії як NPV, PI, IRR, PP та DPP. Дисконтований термін окупності становить 158 днів. Цей період більш тривалий за простий термін окупності, оскільки використовується метод дисконтування.

У табл. 3.7 подано інтегральні показники проекту.

Таблиця 3.7

Зведена таблиця інтегральних показників

Інтегральні показники	Значення
NPV, грн	13973101,71
PI	6,94
PP	109
DPP	158
Ставка дисконту, %	16,04

Джерело: розраховано автором

Оскільки значення чистого дисконтованого доходу позитивне, індекс прибутковості більше 1, простий термін окупності становить 109 днів, а

дисконтований 158 дні, отже, проект є прибутковим та за рахунок його реалізації банківська установа може додатково отримати прибуток.

Рентабельність проекту розраховується як: (чистий прибуток + амортизаційні відрахування, що генеруються проектом / вартість інвестицій) * 100%.

У табл. 3.8 представлені рівень та динаміка рентабельності інвестиційного проекту

Таблиця 3.8

Рівень та динаміка рентабельності інвестиційного проекту

Показник	2023	2024	2025	2026
Рентабельність проекту	-0,1	1,29	10,25	39,74

Джерело: розраховано автором

Здійснимо розрахунок рентабельності проекту:

Рентабельність проекту (2023) = $-2350000+0/2350000*100\% = -0,1$

Рентабельність проекту (2024) = $2443730,4+235000/2350000*100\% = 1,29$

Рентабельність проекту (2025) = $7289775,6+235000/2350000*100\% = 10,25$

Рентабельність проекту (2026) = $14579551,2+235000/2350000*100\%= 39,74$

За результатами розрахунку варто констатувати, що всі проекти повинні прийматися, оскільки рентабельність перевищує одиницю. Як видно з поданої табл. 3.8, рентабельність проекту в 2026 році складе 39,74%. У 2025 році рентабельність проекту становила 10,25%

ВИСНОВКИ

Таким чином, у ході дослідження досягнуто його мету та вирішено поставлені завдання, сформульовані такі висновки та пропозиції:

В умовах економічної кризи, що охопила всі області діяльності людини, найбільш чутливою до неї виявилася банківська сфера. У банківській сфері дотримання вимог управління ризиками особливо важливо, оскільки їх порушення призводить не тільки до банкрутства одного банку, але викликає ефект «доміно» у банківській системі та економіці в цілому. Однією з невіддільних характеристик будь-якої сфери людської діяльності є ризик, якому належить важлива роль формування основних результатів фінансової складової діяльності банку. Ризик – неминуча частина комерційних операцій банку. Тим не менш, банки завжди намагаються уникнути будь-яких видів ризиків, а при можливості звести їх до мінімуму.

Банківський ризик - невизначеність щодо майбутніх грошових потоків, можливість втрат або недоотримання доходів порівняно з планованими чи ймовірність виникнення непередбачених витрат під час здійснення певних банківських операцій, представлена у вартісному вираженні.

Розрахунок банківських ризиків буває комплексним та приватним.

Обчислення ґрунтується на пошуку зв'язку допустимого ризику та обсягу можливих збитків.

Комплексний ризик – загальна ймовірність втрати фінансів банку з усіх видів діяльності. Приватний – отримання збитків за конкретної операції, що вимірюється емпіричним способом за визначеними методиками. Розрізняють три методи обчислення можливості втрат: аналітичний, статистичний, експертний.

При статистичному методі розглядаються статистичні ряди у великому часовому проміжку. Експертний метод – збір думок професіоналів банківської справи, складання рейтингових оцінок. Аналітичним методом називається аналіз ризикованих зон з використанням перерахованих способів обчислення.

Аналіз банківських ризиків – інструмент, що орієнтований на зниження збитків, збільшення прибутковості банку. Аналізом займається відділ ризик-менеджменту, що регулює процес прийняття рішень, спрямованих на підвищення виникнення сприятливого результату. Методи аналізу, що використовуються, дають рейтингову оцінку спроможності клієнта виконувати обов'язки щодо прийнятих кредитних зобов'язанням. Можливість ризиків постійно перевищує позначку 0, завдання банку: обчислити точну величину

Рівень ризиків зростає при раптовому виникненню проблеми, постановлення завдань, що раніше не вирішувалися банком, неможливості вжити термінових заходів щодо врегулювання такої ситуації.

Наслідком неправильної оцінки є неможливість прийняття необхідних дій, як наслідок – надвисокі збитки.

Ефективна система управління банківськими ризиками з сторони банків сприяє підвищенню їхньої фінансової стійкості.

Отже, в даний час особливу актуальність набуває формування різних сучасних методик управління банківськими ризиками.

В Україні працює близько 67 банківських установ. Одним із них є досліджувана банківська установа – АТ КБ «ПриватБанк». Банк є одним із лідерів вітчизняного ринку та займає перше місце серед усіх державних та комерційних банківських установ. Важливим показником, що характеризує ефективність діяльності банківських установ, є розмір загальних доходів, які за аналізований період зросли з -24,930 млрд грн у 2017 році на 33,232 млрд грн. у 2022 році і нараховувалися 58,162 млрд грн.

Збільшення загального доходу АТ КБ «ПриватБанк» відбулося за рахунок збільшення чистого процентного доходу та платіжно-комісійних доходів. Варто зазначити, що за останні п'ять років АТ КБ "ПриватБанк" збільшив чистий прибуток на 58,964 млрд грн, ставши однією з установ з найкращими фінансовими показниками в українському банківському секторі.

Загалом варто констатувати, що банківські установи працюють ефективно та приносять країні значні прибутки. Ще одним важливим показником є значення показника рентабельності. Ми проаналізували

показники рентабельності активів (ROA) і рентабельності капіталу (ROE) АТ КБ «ПриватБанк» за останні п'ять років. Варто зазначити, що ROE і ROA є найважливішими показниками для визначення об'єктивної оцінки прибутковості.

Показники рентабельності активів (ROA) АТ КБ «ПриватБанк» відповідають нормативним вимогам за період 2018-2021 років, крім 2017 року. Отже, слід зробити висновок, що в період 2018-2021 років АТ КБ «ПриватБанк» використовував наявні ресурси досить ефективно, а в 2017 році – неефективно, оскільки значення становить менше 1%. Що стосується рентабельності власного капіталу (ROE), то цей показник має значення, подібне до показника ROA, при цьому 2017 рік явно відхиляється від норми зі значенням не менше 15%. Навпаки, за період 2018-2021 років рентабельність власного капіталу (ROE) відповідає нормативному значенню і показує, який чистий прибуток припадає на 1 грн власного капіталу.

Коефіцієнти співвідношення власного капіталу до активів досліджуваних банківської фінансової установи протягом усього періоду були в межах норми та мали значення більше 4%. Крім того, ми спостерігаємо, що показник зріс до 17,61 у 2019 році, що на 8,29% вище значення коефіцієнта у 2017 році, до кінця 2020 року ми можемо спостерігати зниження до 13,81% та підвищення значення 16,60% у 2021 році. Зростання цього показника свідчить про наявність позитивної динаміки. Враховуючи, що нормативне значення дорівнює значенню не менше 4%, ми вважаємо, що АТ КБ «ПриватБанк» має досить високе значення рівня фінансування активів у 2019 та 2021 роках за рахунок власних коштів.

Отже, підсумовуючи оцінку фінансової діяльності АТ КБ «ПриватБанк» за 2017-2021 роки, можна зробити позитивний висновок, що за всіма параметрами оцінки результати діяльності банківських установ знаходяться в межах норми.

У результаті оцінки маємо досить високі значення базових коефіцієнтів, що характеризують загальну ефективність банківської діяльності. Як результат, слід зазначити, що АТ КБ «ПриватБанк» має досить

ефективну стратегію розвитку, яка дозволила досягти таких значних результатів.

Отже, вітчизняним банківським установам потрібне належне методичне забезпечення та організація внутрішніх процедур достатності капіталу. Вимоги НБУ до організації процедур оцінки достатності капіталу найповніше відображають підходи до побудови системи ризиків у комерційному банку та інтегрують наявну міжнародну практику оцінки достатності капіталу та формування багаторівневої системи лімітів. Однак вимоги регулятора носять, в основному, концептуальний характер, і банківська установа, спираючись на рекомендовані принципи, повинна самостійно розробляти моделі та методики оцінки ризиків, у тому числі сукупного ризику, методи встановлення стратегічних лімітів.

Для ефективного управління банківськими ризиками вітчизняним банківським установам необхідно створити спеціалізований підрозділ з управління ризиками.

Для вдосконалення процедур управління та оцінки банківських ризиків необхідно розробити та закріпити у внутрішніх нормативних документах: організаційні процедури, що стосуються затвердження лімітів та прийняття стратегічних рішень; організаційні процедури, що стосуються розподілу капіталу, напрямів діяльності/підрозділів/видів ризиків та оцінки ефективності напрямів діяльності/підрозділів з урахуванням ризику; організаційні процедури, спрямовані на введення в практику такого методу оцінки банківських ризиків як «стрес-тестування»

Діючим інструментом оцінки банківських ризиків є стрес-тестування. Стрес-тестування не є новим інструментом у системі банківського ризик-менеджменту, проте в даний час істотно підвищилася його значимість, розширився зміст та збільшилась кількість пов'язаних з ним викликів для фінансової галузі економіки загалом.

Як показує аналіз та узагальнення практики, сьогодні, на жаль, відсутні уніфіковані методики, що регламентують порядок проведення стрес-тестування фінансової стабільності банківських установ.

Стрес-тестування – це аналітичний інструмент багатоваріантного аналізу операційних та фінансових ризиків, який полягає в отриманні об'єктивної інформації та професійної оцінки потенційного впливу на фінансовий стан комерційного банку низки заданих змін у факторах ризику в непередбаченій чи екстремальній ситуаціях.

У документах Базельського комітету з банківського нагляду визначено роль стрес-тестування як заходу, що доповнюють інші підходи до управління ризиками. Стрес-тестування не може заповнити всі вузькі місця в системі банківського ризик-менеджменту, але, будучи частиною комплексного підходу до управління ризиками, відіграє провідну роль у зміцненні корпоративного управління та стійкості окремих банківських установ та національних банківських систем.

НБУ проводить стрес-тестування банків, використовуючи підхід «згори донизу». Обмеженість даної моделі полягає в тому, що в ній відсутні формалізація та оцінка макроекономічну ситуацію. Найбільша частина втрат вітчизняного банківського сектора може бути пов'язана з кредитним ризиком.

Сучасний процес проведення стрес-тестування у системоутворюючих вітчизняних банках, на жаль, неможливо охарактеризувати як систему комплексного управління ризиками, оскільки він представляє сценарний аналіз чутливості портфеля до окремих видів ризиків із урахуванням незначної кількості параметрів. Більшість українських банків не здатні проводити стрес-тестування з кадрових, фінансових та технічних причин. Існує нестача масивів статистичних даних.

Певні проблеми проведення стрес-тестування склалися у регіональних середніх та малих банках.

За оцінками іноземних фахівців, накопичений запас спеціальних знань та набутих практичних навичок вітчизняними фахівцями є недостатнім. Мало використовуються внутрішні стрес-тести. Впровадження процедур управління операційними ризиками знаходиться на позиції, що наздоганяє. Стрес тестування в даному напрямку розвинене слабо. Недостатньо стандартизовано методологічні підходи до організації стрес тестування.

Проте процес вироблення банківських стандартів відбувається активно. Розвиваються інструменти ризик-менеджменту: моделі «згори-донизу» (від регуляторів) та «знизу-вгору» (від професійної спільноти учасників ринку).

На макроекономічному рівні ключовою проблемою стрес-тестування є переказ макроекономічних стрес-сценаріїв у параметри ризику, до яких належать ймовірність дефолту позичальника, рівень можливих втрат при дефолті та величина коштів під ризиком, а також зміни в грошових потоках та оцінці прибутків та збитків.

На мікроекономічному - крім проблеми адаптації стрес-тестування найбільш суттєвими є сприйняття регулятивних вимог як додаткових витрат, і навіть недостатня залучення топ-менеджменту до процесів впровадження стрес-тестування, недостатня автоматизація бізнес-процесів та дефіцит баз даних.

Проте, як засвідчили результати дослідження, впровадження інструменту стрес-тестування дає змогу не лише оптимізувати діяльність, а й уникнути банківських ризиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азізова К. М. Формування системи індикаторів для оцінки рівня фінансової безпеки банків. Сучасні проблеми фінансового моніторингу: збірник матеріалів V Всеукраїнській науково-практичній конференції (8-9 грудня 2016 р.). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. С. 27– 31.
2. Белова І. В. Впровадження нових вимог щодо оцінки кредитного ризику у банках України. URL: <http://www.inter-nauka.com>
3. Бобиль В. (2010). Стрес тестування кредитних установ у сучасних умовах: теоретичний аспект. *Банківська справа*. № 6. С. 46–53.
4. Бондаренко Л. А. Ризик-менеджмент кредитної діяльності комерційного банку: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н.: спец 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». К.: КНЕУ, 2007. 23 с.
5. Вольська С. П. (2015). Комплексна оцінка фінансової стійкості банку. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції "Економіка підприємництва: теорія і практика", (Київ, 21 жовтня 2015 р.). К. : КНЕУ, С. 54-56.
6. Герасимович А.М., Алексеєнко М.Д., Парасій-Вергуленко І.М. Аналіз банківської діяльності [підручник]. К. : КНЕУ, 2006 – 600 с.
7. Головка О. Г. (2011). Окремі підходи до розкриття сутності фінансової стабільності банків. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. № 1(10). С. 214-218.
8. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> .
9. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>.
10. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

11. Заруцька О. П. (2012) Удосконалення підходів до стрес- тестування банків у системі банківського нагляду. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи*. Вип. 36. С. 180—187. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pprbsu_2012_36_22.pdf.

12. Звіт про фінансову стабільність. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>

13. Карась О. О. (2015). Специфіка системи управління ризиками в банківській сфері. *Ефективна економіка*. No 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3917>.

14. Коваль С. Л. Власний капітал у системі фінансових ресурсів банку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Тернопіль, 2007. 22 с.

15. Колодізев О. М. (2019). Оптимізація управління кредитним обслуговуванням клієнтів банку. *Формування ринкової економіки в Україні. Збірник наукових праць*. Вип. 41, Львівський національний університет імені Івана Франка. С. 241 – 248.

16. Колодізев О. М. (2020). Особливості визначення та структуризації ринку фінансових послуг в умовах діджиталізації економіки. *Банківська справа*. №2 (152). С. 41 – 56.

17. Кочетков В.М. *Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах*: Монографія. К: Видавництво Європейського університету, 2003. 300с.

18. Крухмаль О.В. Оцінка фінансової стійкості банків: інформаційне і методичне забезпечення : Автореферат на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук: Спец.08.00.08 - «Гроші, фінанси і кредит» . Суми, 2007. 20 с

19. Кузнєцова Л.В. *Кредитний менеджмент*: Навчальний посібник. О: ОРІДУ НАДУ, 2007. 322с.

20. Лаврушин О.І. *Банківська справа*: Навчальний посібник. М: Фінанси та статистика, 2000. 672с.

21. Лагунова І. А. (2018). Сутність та принципи концепції ризик-менеджменту. *Актуальні проблеми державного управління*. No 1 (53). С. 44–52.
22. Ларіонова І.В. *Управління активами та пасивами в комерційному банку*: Навчальний посібник. М: «Консалтбанкiр», 2003. 272с.
23. Лачкова В.М., Лачкова Л.І., Шевчук І.Л. *Фінансовий менеджмент у банку*. Х : Видавець Іванченко І.С, 2017. 180 с
24. Маршал Дж. Ф., Випул К. Бансал. *Финансовая инженерия*. Полное руководство по финансовым нововведениям. М: ИНФРА- М, 1998- 784с.
25. Мороз Н.В., Мороз Т.П. (2009). Шляхи підвищення прибутковості банківських установ України. *Управління у сфері фінансів, страхування та кредиту : тези доповіді всеукраїнської науково-практичної конференції*. Л.: Львівська політехніка, 2009. С. 114–117.
26. Неізнана О.В. *Конспект лекцій з дисципліни «Фінансовий менеджмент у банку»*. Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. фінансів і банківської справи. Кривий Ріг : [ДонНУЕТ], 2017. 216 с.
27. Основні показники, що характеризують стан грошово-кредитного ринку (за оперативними даними). URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/nbustatistic>
28. Офіційний веб – сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
29. Офіційний сайт АТ КБ «ПриватБанк». URL: <https://privatbank.ua/>
30. Роуз П. С. *Банковский менеджмент: Учебник*. М: Дело ЛТД, 1995-743с.
31. Сарахман О. М., Раєвський К. Є., Скаско О. І. *Банківський нагляд*: Навч. посібник. Львів: ЛБІНБУ, 2014. 286 с.
32. Синки Дж. Ф. *Управление финансами в коммерческих банках*: пер. с англ. 4-е изд. перабо.-М: Catalaxu, 1994 – 820с.

33. Сокиринська І. Г. Журавльова Т.О. *Фінансовий менеджмент у банку*: Навчальний посібник. Дніпропетровськ: Пороги, 2016. 192 с.
34. Стечишин Т. Б., Малахова О. Л. *Банківська справа*: навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 404 с.
35. Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-fintehu-vukrayini-do-2025-roku>.
36. Череп А.В. *Банківські операції*: Навч. посібник. К.: Кондор, 2015. 410 с. 31.
37. Чижик Є.І. (2012). Узагальнення основних теоретичних підходів до визначення поняття «фінансова стійкість банку». *Управління розвитком*. № 14(135). С. 104–106.
38. Чуб О.О. *Банки в глобальній економіці*: монографія. К.: КНЕУ, 2016. 340 с.
39. Шевченко Р.І. *Банківські операції*. К.: КНЕУ, 2012. 276 с.
40. Щибиволок З.І. *Аналіз банківської діяльності*: Навч. посіб. К.: Знання, 2015. 311 с.
41. Шиян Д.В. Критерії та показники ефективності системи фінансового моніторингу банку. URL: <http://edu.com.ua>.
42. Юданов А.Ю. Секреты финансовой устойчивости международных монополий. М: Финансы и статистика, 1991.192с.
43. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards [Text]. Bank for International Settlements. Basel, June 2006. 347 p.
44. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standard sand monitoring [Text]. Bank for International Settlements. Basel, December 2010. – 53 p.
45. Bauer, W., & Ryser, M. (2004). Risk management strategies for banks. URL: https://econpapers.repec.org/article/eejbfina/v_3a28_3ay_3a2004_3ai_3a2_3ap_3a331-352.htm

46. Blaschke W., Jones T., Majnoni G., Peria S-M. (2001). Stress Testing of Financial Systems: An Overview of Issues, Methodologies, and FSAP Experience: IMF Working Paper. 2001. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2001/wp0188.pdf>

47. FATF Recommendations. URL: <http://www.fatfgafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/fatfrecommendations.html>.

48. Final Report of the IIF Committee on Market Best Practices: Principles of Conduct and Best Practice Recommendations. URL: https://www.iif.com/system/files/iif_final_report_of_the_committee_on_market_best_practices.pdf.

49. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. URL: Basel Committee on Banking Supervision. – Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs107.pdf>.

50. Lebid O. (2018) Risk assessment of the bank's involvement in legalization of questionable income considering the influence of fintech innovations implementation. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. № 2. P. 232-246.

51. Principles for sound stress testing practices and supervision. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs147.pdf>.

52. Regulations (EU). [Text] No 575/2013 of the European Parliament and of the Council of June 2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex:32013R0575>

53. Schuermann T. (2013). Stress testing banks. *Oliver Wyman Wharton Financial Institutions Center*. 26 p.

54. Shapiro Alan C. (2006). Multinational financial management. John Wiley and Son, Inc. 8th edition. 768 p.

55. Stein R. M. (2012). The role of stress testing in credit risk management. *Journal of investment management*. vol. 10, No4. pp. 64 – 90.